GEMEENTE waadhoeke

BügelHajema
Plek voor ideeën

SUPPLEMENT WELSTANDSNOTA WAADHOEKE

Zonnepanelen en/of collectoren <u>binnen een beschermd stads- of dorpsgezicht</u>

CONCEPT: versie november 2020

KB10-1. ZONNEPANELEN & COLLECTOREN IN BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

Vooraf

Voor het opwekken van duurzame energie zijn veel eigenaren aan het investeren in zonnepanelen en collectoren. Op veel plaatsen kan dat vergunningsvrij maar dat is niet het geval in beschermde stads- en dorpsgezichten. Daar moet meestal een vergunning aangevraagd worden omdat het bestemmingsplan een afweging van de ruimtelijke kwaliteit van een beschermd dorpsgezicht vraagt.

Binnen de beschermde stads- en dorpsgezichten is de situatie niet heel ideaal voor zonnepanelen. Daarom kan overwogen worden om een alternatief te benoemen. Zo kan gedacht worden aan zonnepanelen op gebouwen en/of gebieden buiten het beschermd dorpsgezicht. Het zoeken naar deze alternatieve locaties vraagt een goede onderlinge samenwerking. Op verschillende plekken in Nederland vindt dat plaats via burgerinitiatieven en (dorps-)coöperaties.

Om initiatieven binnen de beschermde stads- en dorpsgezichten te kunnen afwegen, worden in deze notitie de spelregels en criteria beschreven.

Objectbeschrijving

Zonnepanelen en – collectoren dragen bij aan een duurzame energievoorziening. Wij willen het gebruik van zonnepanelen en – collectoren dan ook stimuleren.

De toepassing binnen beschermde stads- en dorpsgezichten vraagt wel bijzondere aandacht en meestal is een **vergunning nodig**.

Binnen de gemeente Waadhoeke liggen zes beschermde gezichten. Deze zijn allemaal verschillend. Zie ook de beschrijving zoals opgesteld door het Steunpunt Monumentenzorg Fryslân (bijlage 1). In ’t verlengde van deze beschrijving worden hierna criteria geformuleerd. Na enkele algemeen geldende criteria wordt uitwerking gegeven voor de volgende situaties:

1. Beschermd stadsgezicht Franeker
2. De beschermde dorpsgezichten (Achlum, Dronrijp, Marsum en Oudebildtzijl)
3. Het beschermd gezicht Oude en Nieuwe Bildtdijken.

De criteria zijn opgesteld om situaties te beoordelen waarvoor een vergunning nodig is. De criteria gelden voor alle panden binnen de beschermde gezichten, met uitzondering van de daar aanwezige Rijksmonumenten en de in het bestemmingsplan aangewezen karakteristieke panden. Deze panden beschikken over dermate unieke waarden, dat het belangrijk is om voor deze panden een maatwerkbenadering toe te passen. Dit betekent dat een aanvraag voor zonnepanelen voor deze panden altijd specifiek zal worden beoordeeld, waarbij goed wordt gekeken naar de bijzondere waarden die het betreffende pand heeft. Voor Rijksmonumenten gebeurt dit door de monumentencommissie, voor karakteristieke panden door de reguliere adviescommissie.

Het is verstandig om vooroverleg te voeren met de gemeente. Dat geldt in het bijzonder voor Rijksmonumenten en karakteristieke panden. Ook biedt de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed veel nuttige informatie.

Welstandscriteria

Algemeen

- Deze criteria gelden **niet voor:**
  - **Rijksmonumentenpanden** (zie daarvoor www.omgevingsloket.nl);
  - **Karakteristieke panden** (panden die als zodanig zijn aangeduid in het bestemmingsplan of daarvoor door het college zijn aangewezen);
- Bij uitstek in een beschermd stads- of dorpsgezicht is zichtbaarheid van zonnepanelen en –collectoren een belangrijk aandachtspunt omdat er gauw een visueel verstorend effect vanuit kan gaan. Kunnen de zonnepanelen en –collectoren uit het zicht geplaatst worden dan is dat de beste oplossing (meestal ook vergunningsvrij)
- Zonnepanelen of –collectoren zijn een ondergeschikte toevoeging aan een hoofdgebouw, een aan- of uitbouw of een bijgebouw.
- Het plaatsen op niet-historische gebouwen, aan- en uitbouwen of bijgebouwen heeft voorkeur boven historische gebouwen;
- Komt een locatie vrij voor nieuwbouw dan wordt nadrukkelijk geadviseerd om zonnepanelen of –collectoren integraal mee te ontwerpen;
- Plaatsing op platte daken conform maximaal het 45%-principe (dat wil zeggen: hoogste punt van stellage = afstand tot de rand van het betreffende platte dak) heeft voorkeur boven plaatsing op hellende dakvlakken;
- Bij meerdere zonnepanelen of collectoren (meestal het geval) wordt gewerkt in één gelijkgerichte rechthoekige vorm;
- De kleur (inclusief randen) komt overeen met het achterliggende dakvlak of zijn zwart, antraciet of donkergrijs;
- Ondersteunende installaties inpandig.

Voorbeeld van integraal meeontwerpen. In dit geval op het achterdakvlak bij een woning in Hitzum (geen beschermd gezicht)

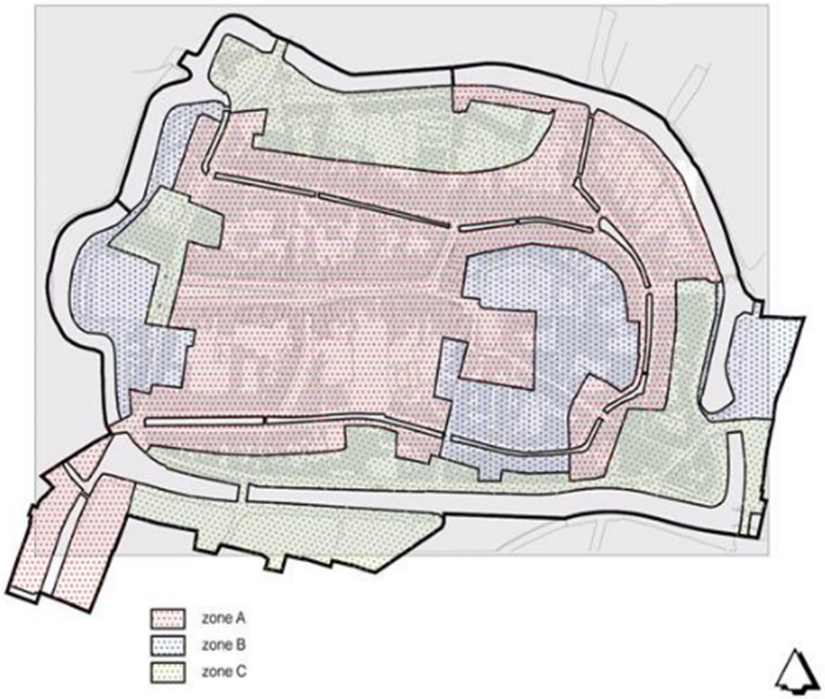

Links: rustig beeld in één vlak en één kleur.
Rechts: onrustig beeld qua indeling en kleur.

Beschermd stadsgezicht Franeker

Zonering binnenstad volgens aanwijzingsbesluit

De kernpunten uit de notitie over het beschermd stadsgezicht in relatie tot de mogelijkheden voor zonnepanelen of -collectoren zijn:

1. In de toelichting op het beschermd stadsgezicht worden drie zones (A, B en C) onderscheiden om aan te geven in welke mate de ruimtelijke structuur in combinatie met de kenmerken van gebouwen (waaronder hoeveelheid monumenten) worden gewaardeerd.
2. Ondanks deze zonering is er in de binnenstad overwegend aaneengesloten gebouwd in een naar de weg toe gekeerde bebouwingsgrens (rooilijn);
3. de kappen zijn vrijwel zonder uitzondering op de straat gericht (hoofdrichting van de nok is haaks op de weg), zijn op de voorzijde zonder aantastingen en leveren daardoor een 'ongeschonden beeld'.
4. er is spraken van een zogenaamd 'dakenlandschap' wat in grote mate wordt bepaald door de vele monumenten.

Criteria (aanvulling op algemeen)

Het dakenlandschap wordt vanaf de openbare weg zoveel mogelijk gerespecteerd. Daarom geldt voor het hoofdgebouw:

- Bijzondere kapvormen (zie bijlage 2) blijven vrij van zonnepanelen of – collectoren;
- Geen plaatsing op de naar de weg gekeerde dakvlakken, tenzij sprake is van één van de volgende situaties:
  - Ligging in zone C (groen gearceerde gebieden)
  - Sprake is van nieuwbouw (bouw na 1960);
- Wel plaatsing van zonnepaneel of –collector:
  - Op het voordakvlak in zone C mits minimaal 50% van het oorspronkelijke dakvlak zichtbaar blijft
  - Op het zijdakvlak niet naar openbaar gebied: op tenminste 3 meter achter de voorgevelrooilijn
  - Op het zijdakvlak naar openbaar gebied: op tenminste 3 meter achter de voorgevelrooilijn mits minimaal 50% van het oorspronkelijke dakvlak zichtbaar blijft;
- Rondom het vlak met zonnepanelen of –collectoren is minimaal 0,50 m ruimte naar de goot- en dakranden.

De beschermde dorpsgezichten Achlum, Dronryp, Marsum en Oudebildtzijl

De kernpunten uit de notitie over de vier beschermde dorpsgezichten laten het volgende zien in relatie tot de mogelijkheden voor zonnepanelen of -collectoren:

1. Achlum: vierkante open dorpsstructuur (tussen terp en Achlumervaart) langs de Dorpsstraat en de Monnikenweg met divers bebouwingsbeeld van één en twee bouwlagen met kap. Daarnaast geldt de identiteit van de Tanjabuurt die zich sterk richt op de Achlumervaart. Met name hier is sprake van een nog waardevol dakenlandschap (mede door de vele monumenten);

2. Dronryjp: kleinschalige, meer besloten ruimte en bebouwing nabij de kerk, een langgerekt en breed profiel van de Brêgebuorren overgaand naar de Hearewei met royale erven en woningen. Daarnaast ook delen met latere ontwikkeling en meer eenvoudig van architectuur.

3. Marsum: in de kern staan woningen dicht op de straat met een redelijk gesloten bebouwingswand. De brede zuidelijke zone biedt plaats voor bijzondere bebouwing in de vorm van gasthuis en het meer apart gelegen Popta Slot en meer open zones uitstrekkend tot in het buitengebied.

4. Oudebildtzijl: kenmerkend opgezet aan Oudebildtdijk en de haaks daarop gelegen Rijd. Qua bebouwingsbeeld verschil tussen noordzijde Ds Schuilingstraat en noordzijde Monnikebildtdijk enerzijds die samen een behoorlijk aaneengesloten bebouwingwand vormen en anderzijds de meer open bebouwingsstructuur aan de zuidzijde die ook wat lager ligt.

Criteria (aanvulling op algemeen)

Het dakenlandschap wordt vanaf de openbare weg zoveel mogelijk gerespecteerd. Daarom geldt voor het hoofdgebouw en eventueel in het zicht staande aan- of uitbouwen en bijgebouwen:

- Bijzondere kapvormen (zie bijlage 2) blijven vrij van zonnepanelen of – collectoren;
- Plaatsing op de naar openbaar gebied gekeerde dakvlakken bij gewone daken (zie bijlage 2) mits 50% van het oorspronkelijk dakvlak zichtbaar blijft;
- Plaatsing van zonnepaneel of –collector op het niet naar openbaar gebied gekeerde zijdakvlak;
- Rondom het vlak met zonnepanelen of –collectoren is minimaal 0,50 m ruimte naar de goot- en dakranden.

Oude en Nieuwe Bildtdijken

De kernpunten uit de notitie over de Bildtdijken laten het volgende zien in relatie tot de mogelijkheden voor zonnepanelen of -collectoren:

1. bepalende openheid van het landschap met bebouwing geconcentreerd langs de dijken;
2. het kenmerkende profiel van de dijken met de vaart aan de zuidkant en daarover heen bruggetjes naar de boerderijen; aan de noordkant van de dijk vooral arbeiderswoningen (op of aan de voet van de dijk);

De meeste (arbeiders)woningen zijn als dijkwoningen gebouwd en bestaan uit één bouwlaag met zadeldak of schilddak. Het op de zon gerichte dakvlak is in de meeste gevallen tevens naar de weg gekeerd.

Vrijwel alle boerderijen liggen aan de zuidkant van de weg. Het meest gunstige dakvlak voor zon, biedt daar mogelijkheden voor vergunningsvrij aanbrengen van panelen.

Criteria (aanvulling op algemeen)

Het dakenlandschap wordt vanaf de openbare weg zoveel mogelijk gerespecteerd. Daarom geldt voor het hoofdgebouw en eventueel in het zicht staande aan- of uitbouwen en bijgebouwen:

- Bijzondere kapvormen (zie bijlage 2) blijven vrij van zonnepanelen of - collectoren;
- Plaatsing op de naar openbaar gebied gekeerde dakvlakken bij gewone daken (zie bijlage 2) mits 50% van het oorspronkelijk dakvlak zichtbaar blijft (NB bij kleine dakvlakken blijft er dan weinig over en is het verstandiger om op het zijdakvlak of op het achtererf te werken);
- Plaatsing van zonnepaneel of -collector op het niet naar openbaar gebied gekeerde zijdakvlak;
- Rondom het vlak met zonnepanelen of -collectoren is minimaal 0,50 m ruimte naar de goot- en dakranden.

BIJLAGE 1

ADVIES

KENMERKEN EN WAARDEN VAN DE BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN IN RELATIE TOT HET PLAATSEN VAN ZONNEPANELEN EN ZONNECOLLECTOREN

steunpunt
monumentenzorg
fryslân

1 oktober 2020

ADVIES

KENMERKEN EN WAARDEN VAN DE BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN IN RELATIE TOT HET PLAATSEN VAN ZONNEPANELEN EN ZONNECOLLECTOREN

Inhoudsopgave:

Blz.

1. INLEIDING

1.1 Opdracht 3

1.2 Aanleiding 3

2. KENMERKEN EN WAARDEN IN BESCHERMDE GEZICHTEN

2.1 Vooraf 4

2.2 Waarden 4

2.3 Franeker (stedelijke situatie) 6

2.4 Dorpen (Achlum, Dronrijp, Marssum en Oudebildtzijl) 9

2.5 Bijzonder gebied (Bildtdijken) 24

3. WAARDERING

3.1 Van waarden naar uitgangspunten 27

3.2 Waarderingsuitgangspunten 27

3.3 Gemeentelijke keuze 29

3.4 Vertaling naar Welstandseisen 29

ADVIES

KENMERKEN EN WAARDEN VAN DE BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN IN RELATIE TOT HET PLAATSEN VAN ZONNEPANELEN EN ZONNECOLLECTOREN

2 INLEIDING

1.1 Opdracht

Op basis van onze offerte heeft de gemeente Waadhoeke opdracht gegeven aan ons als Steunpunt Monumentenzorg Fryslân om: "een (beknopte) beschrijving op te stellen van relevante kenmerken en waarden van de beschermde stads- en dorpsgezichten in de gemeente Waadhoeke met het oog op de (on)mogelijkheden van het plaatsen van zonnepanelen en zonnecollectoren".

Het betreft een opdracht in twee delen, waarbij het eerste deel bestaat uit het beschrijven van relevante kenmerken en waarden van elk van de zes gebieden c.q. beschermde gezichten, gebaseerd op de toelichting op het aanwijzingsbesluit van het rijk en de betreffende bestemmingsplanregeling. Voor het opstellen van deze beschrijving heeft u ons als Steunpunt Monumentenzorg Fryslân benaderd. Wij dienen de vaak globaal beschreven aanwijzingsbesluiten en bestemmingsplannen, door te vertalen in 'waarderingsuitgangspunten'.

Deze beschrijving en 'waarderingsuitgangspunten' vormen vervolgens de basis om een regeling per gebied op te stellen. Mede vanwege het feit dat die regelingen qua vorm en techniek inpasbaar moeten zijn in de welstandsnota van de gemeente Waadhoeke, heeft de gemeente voor dat deel van de opdracht BügelHajema als partij benaderd.

1.2 Aanleiding

De gemeente Waadhoeke is op zoek naar een praktisch toepasbare regeling voor de plaatsing van zonnepanelen en zonnecollectoren in beschermde stads- en dorpsgezichten. Bij de vaststelling van de nieuwe welstandsnota in december 2019 is dit als zodanig benoemd en voor 2020 ingepland. Vertrekpunt voor de regeling is de huidige regeling voor het vergunningsvrij plaatsen van zonnepanelen en zonnecollectoren in beschermde stads- en dorpsgezichten en op rijksmonumenten. Deze regeling wordt in de praktijk vaak als te beperkend ervaren.

Aangezien niet elk beschermd stads- of dorpsgezicht hetzelfde is, is het zaak om per gebied te bekijken in hoeverre een verruiming van die regeling mogelijk is. Hierbij mag geen onevenredige afbreuk worden gedaan aan de cultuurhistorische en monumentale waarden van het betreffende gebied. Voor rijksmonumenten buiten de beschermde stads- en dorpsgezichten geldt dat altijd sprake zal moeten zijn van een specifieke maatwerkbenadering. De op te stellen praktische regeling voor zonnepanelen in beschermde gezichten zal hier dan ook én betrekking hebben op de rijksmonumenten, én op panden zonder monumentale status in beschermde stads- en dorpsgezichten. Hierbij zouden drie verschillende soorten gebieden moeten worden onderscheiden:

- Oude- en Nieuwebildtdijk;
- Achlum, Dronrijp, Marssum, Oudebildtzijl;
- Franeker binnenstad e.o.

3 KENMERKEN EN WAARDEN IN BESCHERMDE GEZICHTEN

2.1 Vooraf

Steeds meer mensen willen bijdragen aan een duurzame leefomgeving. Daarbij is het plaatsen van zonnepanelen een concrete manier om zelf duurzame energie op te wekken. Via de overheid, energiebedrijven, installatiebedrijven en het internet nemen burgers steeds meer kennis van de technische en financiële mogelijkheden van de toepassing van zonnepanelen. Er is een sterke stijging van aanvragen voor het leggen van zonnepanelen op daken. Het bestaande welstandsbeleid biedt te weinig afwegingskader voor zonnepanelen in beschermde dorpsgezichten. ***Doel van deze notitie c.q. dit advies is om dit afwegingskader door middel van 'waarderingsuitgangspunten' te benoemen opdat het beleid zou kunnen worden verruimd, rekening houdend met de beschermde waarden***.

Definitie
Zonne-energiesystemen zijn er in twee vormen. Allereerst zijn er systemen om water te verwarmen voor badkamer en keuken. Dit gebeurt meestal met zonnecollectoren. Daarnaast gaat het om systemen die zonlicht omzetten in stroom. Dit gebeurt met zonnepanelen of speciale materialen waarin zonnecellen zitten, zoals glas, dakpannen of folies. In dit advies blijven we spreken over én zonnepanelen (voor het opwekken van elektriciteit) én zonnecollectoren (voor het opwekken van warmte). De systeemonderdelen om warmte of stroom te winnen, staan altijd buiten op het erf of op het gebouw, vaak op het dak. Om de gewonnen warmte of elektriciteit ook te kunnen gebruiken, zijn waterleidingen en stroomkabels nodig. Daar komen nog kleinere en soms grotere apparatuur en toestellen bij. Al deze bijkomende onderdelen zitten voornamelijk aan de binnenkant van het gebouw.

2.2 Waarden

De cultuurhistorische waarden van een monument kunnen zitten in allerlei kenmerken van het gebouw en zijn omgeving. Bijvoorbeeld in de oorspronkelijke functie van het gebouw, in de toegepaste bouwstijl, in de vorm van de plattegrond, in de constructie, de gebruikte materialen, de details en afwerking van het gebouw, in de indeling en aankleding van het interieur, in de technische installaties van het gebouw en in de ligging in de omgeving. De combinatie van deze kenmerken bepaalt de cultuurhistorische waarden. Daarbij kan een extra rol spelen hoe zeldzaam of ongeschonden een monument is.

Bij beschermde stads- en dorpsgezichten draait het vooral om het karakter, de functie en het uiterlijk van de gebouwen hierin en de bijdrage die zij leveren aan de stad, het dorp of het landschap. Ook ruimtelijke waarden zoals de stedenbouwkundige of landschappelijke situatie spelen hierbij een rol. Bij stads- en dorpsgezichten gaat het daarom niet alleen om de voorgevel van een gebouw, maar tellen ook de andere gevels en het dak mee. Naast het gebouw kan ook het erf of het groen eromheen een belangrijke rol spelen. Landerijen, parken en polders kunnen namelijk van cultuurhistorische waarde zijn. Deze gewaardeerde open ruimtes leveren een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van een beschermd gezicht. Te denken valt dan aan bijvoorbeeld (open) zichtlijnen of de open ruimte op de vierkante terp van Achlum of de openheid van het landschap in de Bildtdijken. In de bodem van het perceel kunnen bovendien belangrijke archeologische resten voorkomen. Ook de archeologische waarde kan dus een rol spelen.

Samengevat kunnen in algemene zin als (ensemble)waarden van een beschermd gezicht de volgende cultuurhistorische waarden worden onderscheiden, die samen met de specifieke benoemde waarden van de beschermde gezichten het afwegingskader met 'waarderingsuitgangspunten' vormen:

- ***monumentale waarden;*** de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Dit uit zich o.a. in bouwstijl, constructie, gebruikte materialen, detaillering, gaafheid, kleur en vorm van het dak en zal zich vooral voordoen bij rijksmonumenten en in iets mindere mate bij als karakteristiek aangemerkte panden in de bestemmingsplannen.
- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. Niet alleen de voorgevel van een gebouw, maar ook de andere gevels in de 'wandvorming', het straatbeeld, aanzichten, en het totaal van de daken (waarop de meeste zonnepanelen terecht komen) in een soort 'dakenlandschap'.
- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. De ontstaansgeschiedenis die heeft geleid tot een bepaald stratenpatroon en infrastructuur waarlangs panden en functies zich hebben ontwikkeld, de verhouding bebouwd gebied – open gebied, erven en groene ruimtes, landschappelijke ontwikkelingen als bijvoorbeeld polders en dijken.

Deze waarden vormen te samen de identiteit c.q. het karakter van het gebied. Het zijn ook allemaal 'beeldwaarden' voor de bewoner en de bezoeker. Qua visuele waarden kan aan dit voorgaande nog worden toegevoegd dat er soms ook in beschermde gezichten over waarden wordt gesproken die niet zozeer in materiële zin zijn te vangen, zoals 'zichtlijnen'. Deze waarden zullen wij meenemen bij de stedenbouwkundige en landschappelijke waarden.

Vanwege het voorgaande en kijkend naar de situatie in de gemeente Waadhoeke, zijn hier drie 'soorten' beschermde gezichten te onderscheiden:

- Stedelijke situatie (Franeker)
- Dorpen (Achlum, Dronrijp, Marssum en Oudebildtzijl)
- Bijzonder gebied (Bildtdijken)

Elk beschermd stads- of dorpsgezicht heeft kwetsbare en minder kwetsbare delen. Er zou dus onderscheid kunnen worden gemaakt; op basis van cultuurhistorische waarden zouden in de beschermde gezichten verschillende zones kunnen worden onderscheiden, waarvoor de welstandscriteria voor zonnepanelen verschillen (bijvoorbeeld inbreidingslocaties met bebouwing uit latere decennia). Aan de hand van de onderscheiden waarden van de beschermde gezichten, zal worden bekeken of in de 'waarderingsuitgangspunten' ook een dergelijk onderscheid zou moeten of kunnen worden gemaakt.

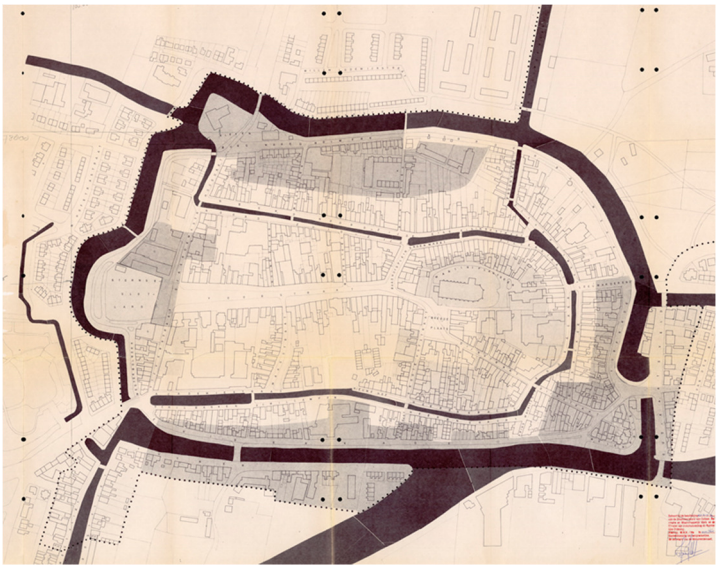
Naast de verschillende karakters van deze gebieden, is er binnen deze beschermde gezichten qua panden ook een differentiatie aan te brengen:

- Rijksmonumenten
- Panden met de aanduiding "Karakteristiek" in het desbetreffende bestemmingsplan (dit is vooralsnog alleen geïnventariseerd en benoemd in de voormalige gemeente Franekeradeel)
- Panden zonder monumentale status

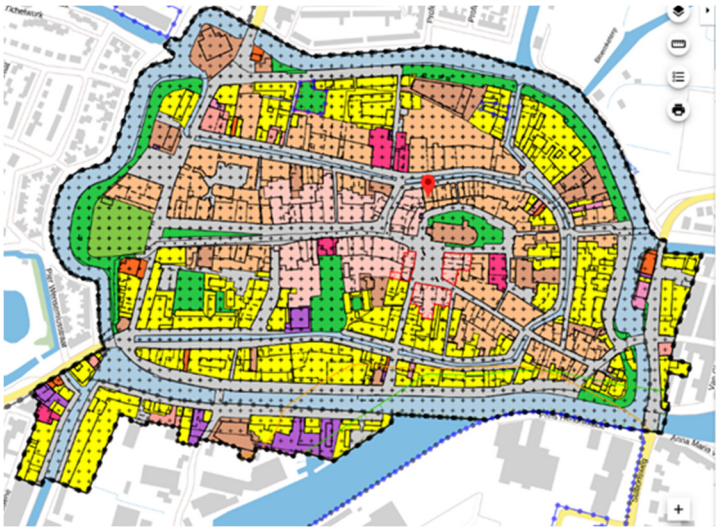
Aan de hand van de aanwezige waarden, zal worden bekeken of in de 'waarderingsuitgangspunten' ook een dergelijk onderscheid zou moeten worden gemaakt.

2.3 Franeker (stedelijke situatie)

Franeker (aanwijzingsbesluit 21 februari 1979)

Waarschijnlijk de grootste bijdrage aan de waarde van het stadsgezicht leveren de grachten met hun bebouwing. De vrij smalle grachten, de gemetselde kademuren, de loswallen, de straten, het veelal zeer gebogen beloop, de bruggen die de verschillende opeenvolgende grachtonderdelen markeren en de in een rooilijn gesitueerde sterk individuele, aaneengesloten bebouwing vormen tezamen een aaneenschakeling van boeiende stedelijke ruimten. De Schilbanken en het Noord kennen een overwegend recht beloop, waarin echter kleine verspringingen het beeld in positieve zin beïnvloeden. De schaal van de bebouwing langs de grachten varieert weinig. De bebouwing aan de Godsacker, de Zilverstraat, de Eise Eisingastraat, de Groenmarkt en de noordzijde van het Noord is opgebouwd uit overwegend twee of drie bouwlagen en heeft in het algemeen een rijker karakter dan de bebouwing langs de Nieuwe Heerengracht, de Schilbanken, de Schilkampen en de zuidzijde van het Noord waar deze zowel in breedte als hoogte geringer is.

Een zeer sterke ruimtelijke werking biedt de driesprong van de grachten Godsacker, Froonacker en Eise Eisingastraat, geaccentueerd door het karakteristieke Korendragershuisje. Een soortgelijke beeldwaarde levert een inspringende bebouwingsdriehoek aan het andere einde van de Godsacker, waardoor de ruimte fraai wordt begrensd. Het Froonacker is ongetwijfefd één van de meest specifieke ruimten van Franeker. Het is een kleinschalig grachtje waarvan de aaneengesloten bebouwing overwegend één bouwlaag heeft onder diepe zadel- of schildkappen. De oorspronkelijke handelsfunctie blijkt nog sterk uit de opbouw van het straatprofiel en de aanwezigheid van enkele pakhuizen. Het smalle grachtje staat loodrecht op de met iepen beplante, hoog oprijzende stadswal. Daarnaast vernauwt een naar voren springend tegen de wal aangebouwd woonhuis de doorkijk naar buiten de stad. De bebouwing en de straten lopen dood tegen de wal , het grachtje evenwel breekt middels een waterpoort door de stadswal en komt in het verlengde van de Dongjumervaart uit in de stadsgracht. De gave historische structuur, de sterke niveauverschillen en de doorkijkjes leveren een ongekend, boeiend beeld op.

Voor wat betreft de openbare ruimten kan worden gesteld dat deze in Franeker overwegend waardevol zijn. Zij worden gekenmerkt door een indeling en kleinschalig materiaalgebruik die een verklaring vindt in enerzijds het oorspronkelijke en anderzijds het hedendaagse functioneren. Specifieke aandacht behoeven de karakteristieke niveauverschillen, het structurele groen alsmede de privéstoepen, stoeppalen en hekken. De omgrenzing van het beschermde stadsgezicht is in hoofdzaak gelegd langs de buitenzijde van de stadsgrachten. Het gebied daarbinnen is historisch-structureel als een eenheid te beschouwen. Op een viertal plaatsen is de omgrenzing ruimer genomen, te weten: het gebied ten noordoosten van de Noorderwal, het Oud-Kaatsveld, de Tuinen en het Vliet. De stedenbouwkundige en historisch-structurele samenhang van het aldus omgrensde stadsgebied is zo sterk, dat een nauwere omgrenzing zeer bezwaarlijk zou zijn. Aangezien de waarde van de samenstellende delen van het stadsgezicht niet uniform is, is bij de aanwijzing een zonering gehanteerd die als volgt is te omschrijven:
- zone A: De gebieden van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de profilering en inrichting van de openbare ruimte en de afmetingen en vormgeving van de bebouwing, waaronder vele concentraties van monumenten.
- zone B: De gebieden van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de profilering en inrichting van de openbare ruimte en de afmetingen van de bebouwing, waaronder concentraties van monumenten.
- zone C: De gebieden van belang vanwege het patroon van straten en waterlopen in samenhang met de schaal van de bebouwing. Op de kaart is het voorstel voor de aanwijzing van de kern Franeker als beschermd stadsgezicht met omgrenzing en zonering aangegeven. De A-zone omvat een zeer groot deel van de binnenstad en wel vrijwel het gehele gebied omsloten door de grachtengordel Noord,-Godsacker-Schilbanken. In aansluiting daarop zijn de historisch-structureel gave gebieden rond het Vliet en het niet afgegraven deel van het Noorderbolwerk met het noordoostelijk daarvan gelegen

open voorland opgenomen. De B-zone, waarin ten opzichte van de A-zone het verschil gelegen is in de cultuurhistorische waarde van de bebouwing, betreft het gebied Martinikerkhof, Dijkstraat, Lijnbaanstraat en Heerengracht. Een zelfde grote waarde kan worden toegekend aan de gebieden Westerbolwerk en het noordelijk deel van het Oud-Kaatsveld. De C-zone omvat de langs de stadsgrachten gelegen aaneengesloten gebieden Tuinen, Zuiderkade, Molenpolle en Turfkade. Voorts het afgegraven deel- van het Noorderbolwerk en het gebied rond de Sjaerdemastraat ter plaatse van de supermarktvestigingen.

Samenvattende karakteristiek
Ondanks de specifieke kenmerkende kwaliteiten van bebouwing en openbare ruimten in de drie onderscheiden zones, zijn er wel een aantal algemene stedenbouwkundig relevante karakteristieken te formuleren. De bebouwing is overwegend aaneengesloten gebouwd en gesitueerd in een naar de weg toe gekeerde bebouwingsgrens. De Voorstraat kent meerdere panden met drie bouwlagen, in het overige deel van de binnenstad omvatten de panden twee dan wel één bouwlaag onder een kap. De kap is vrijwel altijd op de straat gericht.

De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

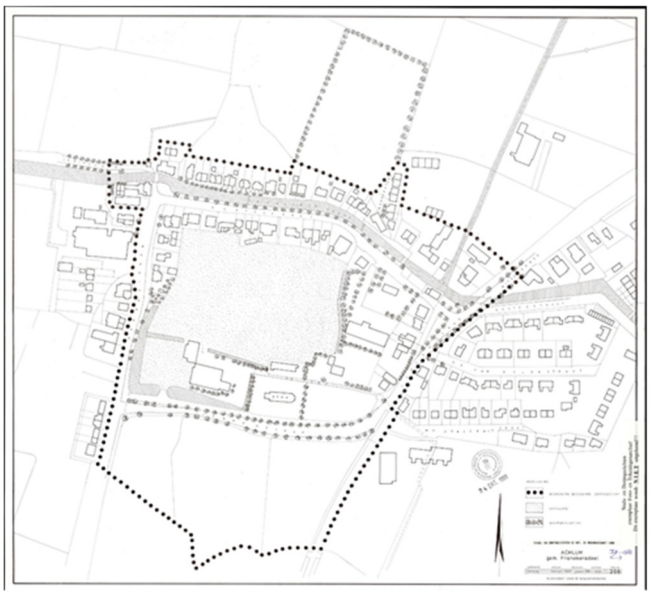
- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in het beschermd stadsgezicht van Franeker 184 rijksmonumenten en 34 als zodanig in het bestemmingsplan Binnenstad Franeker aangegeven karakteristieke panden. Bijzondere gebouw zowel qua monumentale waarde als qua markante afwijkende bouwvorm die de ruimte bepaalt, is de Martinikerk.

- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. De bebouwing is overwegend aaneengesloten gebouwd en gesitueerd in een naar de weg en de gracht toe gekeerde bebouwingsgrens. De bijna overal aangesloten bebouwing kent panden met drie bouwlagen (vooral aan de Voorstraat), maar in het overgrote deel van de binnenstad panden met twee dan wel één bouwlaag onder een kap. De kappen zijn vrijwel zonder uitzondering op de straat gericht, zijn op de voorzijde zonder aantastingen en leveren daardoor een ‘ongeschonden beeld’. Hoewel het ‘dakenlandschap’ eventueel alleen zou zijn te zien van de toren van de Martinikerk, vormen de dakvlakken van de vele monumenten te samen vanwege hun veelal langgerekte vorm gericht op de straat of gracht, een waardevol geheel.

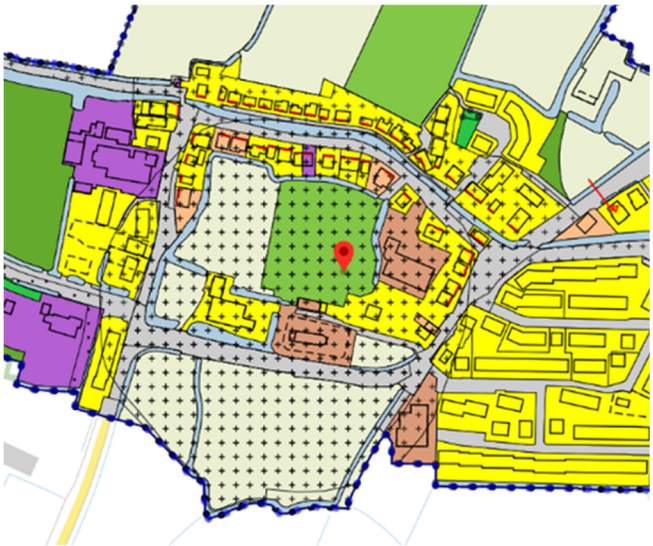
- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. De historisch-ruimtelijke structuur met de straten en grachten is nog volledig in tact en is zeer waardevol. De wisselwerking met de open ruimtes Breedeplaats en Sint Martiniplantsoen is belangrijk, net als die aan de Voorstraat uitmondend in het summum van de openbare (groene) ruimte van Franeker, het Sjûkelân. Daarnaast vormen ook de Martenatuin en het binnenterrein aan de Hortusstraat groene longen in een verder stedelijke setting. Ook het Noorder- en Westerbolwerk en het zicht hierop, vormen mede door het talud een belangrijke beeldwaarde.

2.4 Dorpen (Achlum, Dronrijp, Marssum en Oudebildtzijl)

Achlum (aanwijzingsbesluit 4 oktober 1991)

Achlum is van oorsprong een terpnederzetting, die is opgenomen in het tracé van de latere Slagtedijk. Direct ten noorden ervan is een afwateringsvaart aangelegd, waarlangs met name sinds de 19de eeuw de ruimtelijke ontwikkeling van Achlum zich voltrekt. De terp zelf is relatief schaars bebouwd. De Achlumervaart is het belangrijkste structurerende element van het dorp. Het merendeel van de bebouwing heeft zich hierop georiënteerd, te weten de Tanjabuurt aan de noordzijde en de Dorpsstraat aan de zuidzijde. De Tanjabuurt wordt door een drietal (loop)bruggetjes ontsloten. Door de dicht opeenstaande bebouwing en de deels hoog opgaande bomen langs de vaart is er een sterk besloten geheel ontstaan, hoewel tussen de afzonderlijke panden door een visuele relatie met het open agrarische gebied in het noorden en in mindere mate ook met de centrale open ruimte in het zuiden, aanwezig is. Het contrast tussen de beslotenheid van dit dorpsgedeelte en het open weidegebied komt zeer sterk naar voren bij de overgang van de Monnikenweg naar de Ludingaweg, vooral vanwege de doorgang ter plaatse. Aan de oostzijde wordt de Dorpsstraat ruimtelijk afgesloten, enerzijds vanwege de kromming in de begrenzende straatwand en anderzijds doordat ter plekke tussen de vaart en de straat een woning aanwezig is, waardoor in samenhang met de hoekwoning aan de Jonkerschap een sterke vernauwing van het straatprofiel is opgetreden. Aan de westzijde vormt de woning aan de Monnikenweg eveneens een ruimtelijke afsluiting. De groene oevers van de Vaart vormen een belangrijk onderdeel van de ruimtelijke structuur ter plekke. De Tanjabuurt is een markant onderdeel van de nederzetting. De bebouwing valt op door een grote mate van gelijkvormigheid, met name ten westen van de Bakkersteeg. De panden zijn in een vloeiende rooilijn geplaatst en bestaan merendeels uit kleine dubbele woningen met een bouwlaag, onder een schilddak. De nokrichting is over het algemeen evenwijdig aan de vaart en de daken zijn merendeels gedekt met gesmoorde verglaasde pannen. Ten oosten van de Bakkersteeg, alsmede aan de Bakkersteeg zelf, bevindt zich eenvoudiger bebouwing met grotendeels zadeldaken bedekt met rood gebakken pannen, al dan niet verglaasd. Ter hoogte van de Bakkersteeg is de visuele relatie met het open weidegebied verzwakt door de aanleg van een voetbalveld omzoomd met beplanting en door enkele rijtjes nieuwbouwwoningen. In tegenstelling tot de bebouwing aan de Tanjabuurt vertoont de bebouwing aan de Dorpsstraat een grotere mate van afwisseling in vorm en situering. Tevens is ze doorgaans eenvoudiger, zadeldaken komen hier, afgewisseld met schilddaken, veelvuldig voor.

De beslotenheid van het dorpsgedeelte aan de Achlumervaart staat in sterk contrast met de openheid van het terpgedeelte. Ondanks een zekere beslotenheid vanwege het hoog opgaand geboomte langs de Jonkerschap en rond het kerkhof is er een grote visuele betrokkenheid met het open weidegebied ten zuiden van Achlum. Een en ander wordt versterkt door de niveauverschillen tussen de terp en het maaiveld. Door de afgravingen van de noordflank van de terp en het gedeelte tussen de Jonkerschap en het kerkhof is de hoogte van de terp ter plekke goed herkenbaar. Op het hoogste punt bevindt zich de kerk, gelegen midden op het kerkhof. Het romaanse kerkgebouw bezit muren van tufsteen uit de 12de eeuw en een toren uit de 15de eeuw met een houten bovenbouw uit 1790. Aan de westzijde van de kerk is een markante kop-romp boerderij gelegen waarvan het woongedeelte naar het centrum van de terp is gericht. De boerderij staat aanzienlijk lager dan de kerk en is nagenoeg geheel omgracht. Door de hoge rieten kap van het stalgedeelte en de situering aan de rand van het open gebied vormt het een karakteristiek element in dit deel van de nederzetting. De Monnikenweg en het oostelijk gedeelte van de Jonkerschap vormen de overgang van het besloten gedeelte bij de Achlumervaart naar de openheid van de terp. De relatie met het open weidegebied is met name in zuidelijke richting in beide straten nadrukkelijk aanwezig. Bij de Jonkerschap wordt dit nog geaccentueerd door het nog zichtbare beloop van de voormalige trambaan die doorloopt in het weidegebied. De Monnikenweg heeft door de demping van het noordelijk gedeelte van de vaart die hier liep en door de afwezigheid van beplanting een grootschalig karakter. Het zeer brede wegprofiel van het noordelijk gedeelte van de Jonkerschap is door het hoog opgaand geboomte enigszins geleed. De open ruimte in het centrum van Achlum vormt zoals gezegd een kenmerkend onderdeel van de structuur. Ingesloten door de bebouwing langs de omringende structuurelementen is, ondanks de omvang van het terrein, een duidelijk begrensd geheel binnen het dorp ontstaan. De beplanting met hoog opgaande geboomte in

het oosten en de steilrand van de gedeeltelijk afgegraven terp in het zuiden dragen hier in belangrijke mate aan bij. Alleen in het zuidwesten is langs de boerderij nog een visuele relatie met het open landschap aanwezig. Vanaf de open ruimte bepalen vooral de kerk en de daarnaast gelegen boerderij het bebouwingsbeeld.

Samenvattende karakteristiek
Kenmerkend onderdeel van de dorpsstructuur is de vierkante open ruimte die door deze ontwikkeling is ontstaan tussen de bebouwing aan de vaart en de kerk. De historische ontwikkeling is ook nu nog duidelijk herkenbaar aanwezig in de ruimtelijke opbouw van Achlum. Deze ruimtelijke structuur wordt hoofdzakelijk bepaald door de Achlumer vaart in het noorden en het tracé van de Slagtedijk met de daarin opgenomen terp in het zuiden, waardoor de zo typerende vierkante dorpsplattegrond is ontstaan. In het stratenbeloop zijn de hoogteverschillen, in verband met de dijk en de terp, nog duidelijk aanwezig. De kenmerkende dorpsstructuur, in samenhang met de historisch waardevolle bebouwing, waar een relatief groot aantal beschermde monumenten deel van uitmaakt, levert een beeld van grote cultuurhistorische waarde.

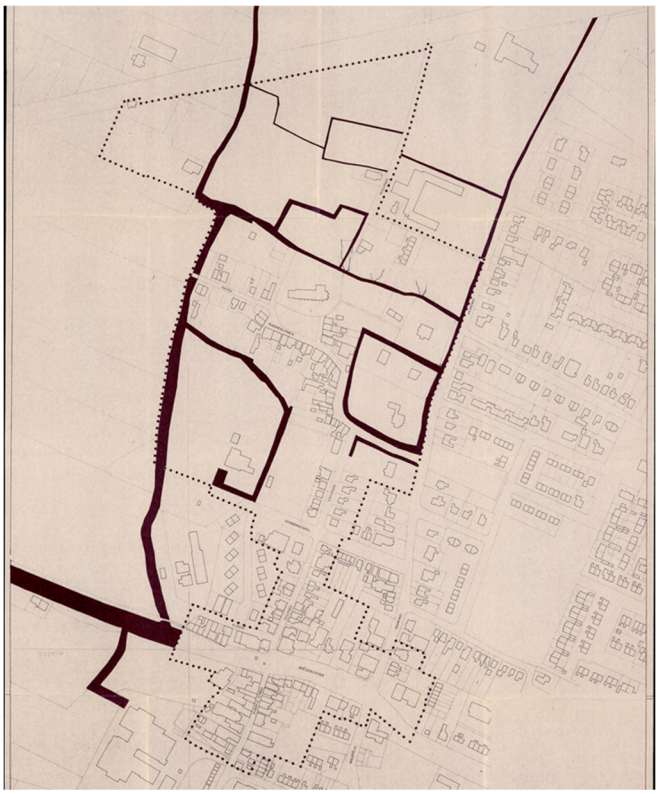
De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in het beschermd dorpsgezicht van Achlum 22 rijksmonumenten waarvan er 16 aan de Tanjabuurt gesitueerd zijn. Bijzondere gebouwen die zowel qua monumentale waarde als qua markante afwijkende bouwvorm de ruimte bepalen, zijn de kerk en de boerderij op de zuidzijde van de vierkante terp. Karakteristieke panden zijn in Achlum nog niet geïnventariseerd.

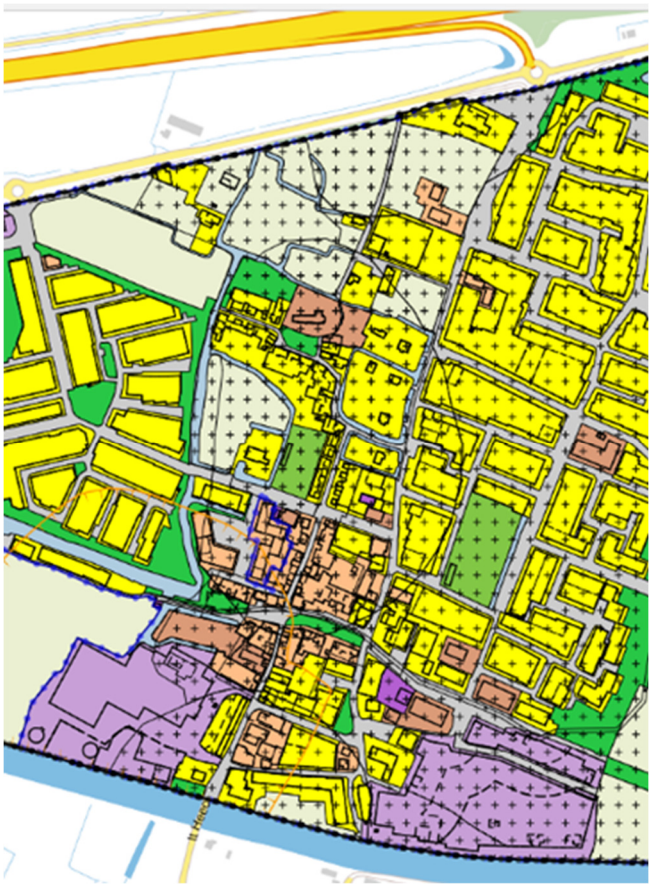
- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. De bebouwing is binnen de vierkante dorpsstructuur geconcentreerd langs de Dorpsstraat en de Monnikenweg met diverse bebouwing die naar de straat is gericht met een diversiteit aan één en twee bouwlagen met kap en aan twee markante gebouwen (boerderij en kerk) aan het Jonkerschap. De bebouwing buiten de vierkante structuur bevindt zich aan de Tanjabuurt. Deze bebouwing is hoofdzakelijk één bouwlaag met kap en is qua voorzijde georiënteerd op de Achlumervaart. De kappen zijn vrijwel zonder uitzondering op de vaart gericht, zijn op de voorzijde zonder aantastingen en leveren daardoor een 'ongeschonden beeld'. Van een specifiek 'dakenlandschap' is in Achlum geen sprake, behalve dan aan de Tanjabuurt; die dakvlakken van de vele monumenten te samen vormen een waardevol geheel.

- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. De nog steeds aanwezige historisch-ruimtelijke structuur met de vierkante open ruimte op de terp, de bebouwing aan de randen er van en de begrenzing daarvan aan de zuidzijde met boerderij en kerk op een 'verhoging' en aan de noordzijde de Dorpsstraat, Achlumervaart en vooral Tanjabuurt, is zeer waardevol. De wisselwerking met de open ruimte op de terp is belangrijk, net als het zicht hierop vanaf de met bomen begeleidde Jonkerschap. De gehele markante dorpsstructuur vormt een belangrijke beeldwaarde, met als hoogtepunten de openruimte op de terp en de Tanjabuurt.

Dronrijp (aanwijzingsbesluit 23 januari 1987)

De historische kom van het dorp is opgebouwd uit een tweetal kernen met als zwaartepunten de op een terp gelegen Hervormde Kerk in het noorden en de voormalige trekvaart Franeker-Leeuwarden in het zuiden. Van oudsher worden deze kernen aan de oostzijde ontsloten door de noord-zuid verlopende wegverbinding Beetgum-Winsum (de Hearewei), die nog de scheiding vormt tussen het oude dorp en de nieuwe oostelijke uitbreidingen. De twee historische kernen zullen hierna worden aangeduid met de namen Tsjerkebuorren (Kerkbuurt) en Brêgebuorren (buurt bij de brug over de trekvaart).

In de noordelijke historische kern Tsjerkebuorren domineert de forse, op de kruin van de terp gelegen dorpskerk. De bebouwing in de omgeving van de kerk bestaat voornamelijk uit 18e en 19e eeuwse lage woonhuizen. De panden tellen overwegend één bouwlaag en worden afgedekt door zadeldaken tussen topgevels en al dan niet afgeknotte schilddaken met kroonlijsten. In de gevel-architectuur is het verticaal aspect overwegend, waarbij een symmetrische indeling van de gevels verhoudingsgewijs veel voorkomt. De daken zijn merendeels afgedekt met rode en gesmoorde Hollandse en Friese pannen, terwijl de gevels zijn opgetrokken uit rode en gele baksteen, bij een enkel pand voorzien van een gekleurde verflaag. De centrale ruimte in deze kern vormt de Buren, het pleintje ten zuiden van de kerkmuur. Deze rechthoekige ruimte wordt aan drie zijden begrensd door een in lijn geplaatste gesloten woonbebouwing, doorsneden door enkele stegen die van oudsher leidden naar achtergelegen hoven en huizen. Mede door de massieve en hoge afsluiting aan de noordzijde van het plein door de dorpskerk met haar driezijdige populierenwal, is een waardevolle besloten ruimte ontstaan. Aan de westzijde daalt de Tsjerkebuorren af naar de in 1876 gedempte opvaart de Haven. Deze ruimte heeft door de demping van het water en de afbraak van een belangrijk deel van de aaneengesloten bebouwing veel van haar historisch karakter verloren. Bepalend voor het huidig beeld is een 19e en 20e eeuwse bebouwing van vrijstaande lage woonhuizen aan een klinkerweg geflankeerd door voortuinen. Waardevol blijft echter het uitzicht over het open weidelandschap achter de Buwevaart, dat vanaf de Haven bereikbaar is over een smal betonbruggetje. Ten noorden en oosten van de kerk bevindt zich het overwegend onbebouwd agrarisch gebied waar zich in de 18e en 19e eeuw de pastorie en de school met schoolmeesterswoning bevonden. Deze ruimte heeft zijn landelijk karakter behouden. Waardevolle ruimtelijke elementen daarin zijn het op het kerkterrein aansluitende Heechpaed, het voormalig kerkepad naar de verdwenen staten Groot-Dotinga en Fetza, het omgrachte pastorieterrein ten westen daarvan en de schoolmeestershof.

Kenmerkend voor dit gebied en het noordelijk gelegen weidelandschap is de kwelderwal, die wordt versterkt door de hoge ligging van de kerkterp en de uit 1916 daterende afgraving van het pastorieterrein. Boomgroepen, gelegen langs de oude rijksweg Leeuwarden-Franeker en rond enkele boerenerven vormen een goede visuele afsluiting van dit open gebied met een agrarisch karakter, dat slechts wordt verstoord door een recent gebouwd bejaardencentrum ten noordoosten van de kom. De ontsluiting van de Tsjerkebuorren wordt gevormd door de gelijknamige straat die vanaf het kerkplein in zuidoostelijke richting toegang geeft tot het historische overgangsgebied tussen de beide kernen. De wijze waarop deze weg het besloten, kleinschalig, kerkplein verbindt met het meer landelijk en open tussengebied is bijzonder waardevol: van een smalle, steenachtige doorgang bij de Buren ontwikkelde de Tsjerkebuorren zich tot een enigszins bochtig verlopend eenzijdig bebouwd straatje langs het omgrachte en dicht begroeide terrein van Osinga-state, om tussen Skilpaed en Hearewei te eindigen als een onbebouwde landelijke weg, aan weerszijden geflankeerd door een hoge bomenrij met steile taluds naar de belendende grachten. De open tuinstructuur van de aan weerszijden gelegen terreinen speelt hierbij een belangrijke rol. De enigszins verspringend geplaatste bebouwing van lage woonhuizen, de kenmerkende hoogteverschillen in het dwars- en langsprofiel en de heggen en boomopstanden langs de weg en op het stateterrein dragen bij aan een afwisselend ruimtelijk beeld van hoge belevingswaarde.

In het gebied tussen de beide historische kernen zijn de voornaamste elementen de noord-zuidverbindingen Hearewei, Skilpaed, en Buwevaart en de staten Hobbema en Osinga. De late ontwikkeling van de twee verbindingswegen Hearewei en Skilpaed komt nog goed tot uitdrukking in de bebouwing, die overwegend bestaat uit 19e en 20e eeuwse vrijstaande woonhuizen. Aan de Hearewei, een vrij brede, enigszins buigend verlopende klinkerweg zijn met name waardevol een drietal laat-19e eeuwse herenhuizen op de omgrachte terreinen van Osinga, die door hun rijke uitvoering en hun situering in een dicht beplante, parkachtige aanleg een voorname entree vormen tot het dorp. De bebouwing langs het Skilpead is hoofdzakelijk van later datum en eenvoudiger van architectuur. De straat wordt halverwege gekruist door de Hobbemasingel, de historische door bomen omzoomde, oprijlaan vanaf de Hearewei naar de state Hobbema, een forse 18e eeuwse kop-hals-rompboerderij op een omgracht, door boomwallen omgeven terrein westelijk van het Skilpaed. De groene open ruimte ten oosten van de state, waarin zich een eveneens deels omgracht kaatsveld bevindt draagt bij tot het historisch landelijk karakter van dit gebied, evenals het licht geaccidenteerde weidelandschap aan weerszijden van de Buwevaart. Afbreuk aan deze karakteristiek doen echter de zuidelijk van de Hobbemasingel verrezen nieuwe woningen en grootschalige industriegebouwen. Ook doorbreekt de plaatselijk verbrede Singel de ruimtelijke opbouw van het Skilpaed waar bij de kruising een schaalloze open ruimte is ontstaan.

De toegang tot de zuidelijke historische kern wordt gevormd door hetzelfde Skilpaed dat zich in zuidelijke richting vernauwt, waarbij de bebouwing meer gesloten en gevarieerd van hoogte wordt. Langs de herberg "De Posthoorn" geeft deze straat toegang tot de Brêgebuorren, de centrale ruimte van deze kern, die ontstaan is langs de oevers van de voormalige trekvaart LeeuwardenHarlingen. De bebouwing bestaat hier overwegend uit in lijn geplaatste lage woonhuizen die in datering, schaal en architectuur sterk overeenkomt met die aan de Tsjerkebuorren. Geheel verschillend zijn echter de maat en detaillering van de openbare ruimte: In vergelijking tot de kleinschalige, besloten ruimte van het Kerkbuurtje valt de Brêgebuorren vooral op door zijn langgerekt en breed profiel waarin het beloop van de in 1940 gedempte vaart nog goed herkenbaar is. Het royale en historisch waardevolle ruimtelijk beeld van dit deel van de Brêgebuorren vindt aan de oostzijde een goede beëindiging in een forse boerderij bij de toegang tot de Hearewei. De noordelijke wand wordt hier, behalve door lage woonhuizen, ook gevormd door een enkel hoger pakhuis, terwijl de zuidzijde van oudsher onbebouwd is gebleven.

Het water- en weidelandschap levert een belangrijke bijdrage aan de belevingswaarde van de Bregebuorren. In het hart van de kern ligt de kruising van de voormalige vaart met Skilpaed en Dûbelestreek, de toegangen tot de in 1940 verdwenen Hoornbrug. De historische betekenis van deze overgang komt nog tot uitdrukking in de maatvoering en architectuur van de herberg "De Posthoorn" en het ertegenover gelegen "Alma Tademahuis", een 18e eeuws hoog woonhuis met een lang achterhuis onder zadeldak. Ten noordwesten van deze voormalige brug bevindt zich de Alddijk, de oude trekweg evenwijdig aan de vaart, die nog wordt gekenmerkt door een bebouwing van pakhuizen en schuren. Het historisch karakter van deze bedrijfs- en achterstraat is echter sterk aangetast door de nieuwe bebouwingen aan de noordzijde en de aanzienlijk verwijde toegang tegenover de herberg. De Dûbelestreek, de zuidelijke toegangsweg tot de brug wordt begrensd door een tweezijdige gesloten bebouwing in een en twee lagen, waarin naast woningen een aantal winkels is opgenomen. Kenmerkend voor deze straat zijn aanzienlijke hoogteverschillen in de langsrichting, waarin de ligging van de straat op de Foppinga-terp, de meest zuidelijke van de Dronrijpster terpentrits, tot uitdrukking komt. Dominerende gebouwen zijn de 19e eeuwse in 1939 verbouwde R.K. Kerk aan de westzijde en het ertegenover gelegen, uit 1744 daterende Vredenhof-gasthuis, een rij rug-aan-rug woningen onder parallelle zadeldaken. Enkele bij de kerk gebouwde woonhuizen, waaronder de pastorie, verzwakken door de afmetingen en situering van de bouwmassa's het kleinschalig, besloten ruimtelijke beeld van de Dûbelestreek. De overgang van dit beeld naar het landelijk gebied achter het Van Harinxraakanaal ontstaat geleidelijk door een verwijding van het profiel en een toenemende openheid in de bebouwing.

Een aan de voet van de brugdijk gelegen complex 19e eeuwse arbeiderswoningen vormt daarbij een goede beëindiging.

Samenvattende karakteristiek
De ruimtelijke ontwikkeling van Dronrijp binnen een al van oudsher gevormd patroon van wegen en waterlopen, heeft geresulteerd in een dorpsbeeld waarin de nederzettingsgeschiedenis nog sterk herkenbaar is. Waardevolle elementen in dat beeld vormen met name de verschillend gevormde en ingerichte openbare ruimten, de in schaal en karakter sterk variërende dorpsbebouwing, en de overgangen van het besloten dorpsinterieur naar het open weidelandschap in de omgeving.

De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in Dronrijp 42 rijksmonumenten, waaronder twee archeologische rijksmonumenten. Bijzondere gebouwen die zowel qua monumentale waarde als qua markante afwijkende bouwvorm de ruimte bepalen, zijn in het noorden van het beschermde gezicht de Alde Witte (de forse dorpskerk uit 1544 aan de Tsjerkebuorren) en in het zuidelijke deel de RK-kerk aan de Dûbelestreek. Karakteristieke panden zijn in Dronrijp nog niet geïnventariseerd.

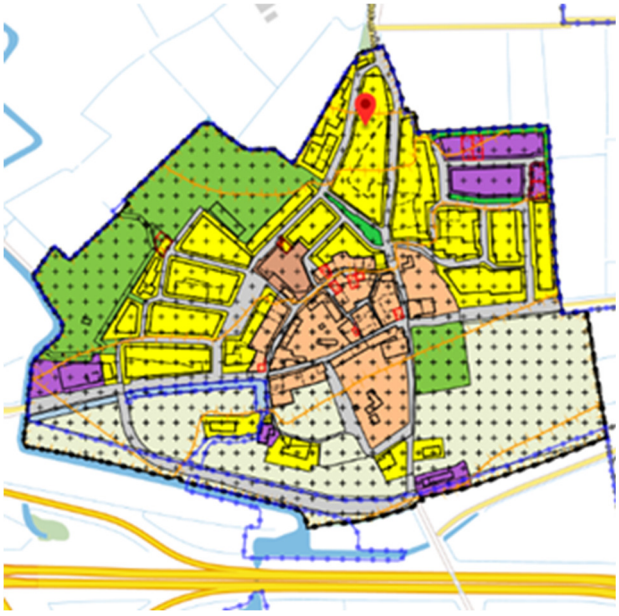
- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. De waardevolle bebouwing laat zich eigenlijk indelen in een drietal zones; de historische kernen Tsjerkebuoren in het noorden (rond de hervormde kerk) en Brêgebuorren (buurt bij de brug over de trekvaart) in het zuiden en een soort verbindingszone daartussen langs de straten Hearewei, Skilpaed en Dûbelestreek. De bebouwing in de Tsjerkebuorren is hoofdzakelijk één bouwlaag met kap, georiënteerd op de straat en veelal afgedekt door zadeldaken tussen topgevels en al dan niet afgeknotte schilddaken met kroonlijsten. De centrale ruimte in deze kern vormt de Buren, het pleintje ten zuiden van de kerkmuur. Deze rechthoekige ruimte wordt aan drie zijden begrensd door een in lijn geplaatste gesloten woonbebouwing, doorsneden door enkele stegen die van oudsher leidden naar achtergelegen hoven en huizen. De bebouwing in de Brêgebuorren bestaat overwegend uit in lijn geplaatste lage woonhuizen die in datering, schaal en architectuur sterk overeenkomt met die aan de Tsjerkebuorren. Geheel verschillend zijn echter de maat en detaillering van de openbare ruimte: In vergelijking tot de kleinschalige, besloten ruimte van het Kerkbuurtje valt de Brêgebuorren vooral op door zijn langgerekt en breed profiel. Aan de Hearewei zijn met name waardevol een drietal laat-19e eeuwse herenhuizen op omgrachte terreinen. De bebouwing langs het Skilpead is hoofdzakelijk van later datum en eenvoudiger van architectuur. De Dûbelestreek wordt begrensd door een tweezijdige gesloten bebouwing in één en twee lagen, waarin naast woningen een aantal winkels is opgenomen.

- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. Het waardevolle beeld van Dronrijp wordt gevormd door de verschillend gevormde en ingerichte openbare ruimten, de in schaal en karakter sterk variërende dorpsbebouwing, en de overgangen van het besloten dorpsinterieur naar het open weidelandschap in de omgeving. In Tsjerkebuorren is dat, mede door de massieve en hoge afsluiting aan de noordzijde van het plein door de dorpskerk met haar driezijdige populierenwal, een waardevolle besloten ruimte. In Brêgebuorren is dat het langgerekte profiel en in de 'verbindingszone' zijn dat de omgrachte 'pastoriewoningen' aan de Hearewei die door hun rijke uitvoering en hun situering in een dicht beplante, parkachtige aanleg een voorname entree vormen tot het dorp.

Marssum (aanwijzingsbesluit 4 oktober 1991)

De nederzetting Marssum is vermoedelijk rond het begin van de jaartelling ontstaan als terpdorp. Gelegen aan de rand van de Middelzee werd de terp in de Middeleeuwen opgenomen in het dijktracé westelijk langs de Middelzee. De kerksituatie vertoont een structuur zoals die op veel dorpsterpen voorkomt. De kerk zelf bepaalt door haar hoge ligging, haar omvang en het open karakter van het buitengebied in sterke mate het dorpssilhouet. Typerend voor de kerksituatie zijn het rond de kerk gelegen kerkhof, de daaromheen staande haag met deels een accentuering van opgaande bomen, de tot aan het kerkterrein doorlopende kerkepaden en de sterke hoogteverschillen die aan de noordzijde zijn ontstaan als gevolg van de terpafgravingen.

Het ruimtelijk beeld van de Buorren wordt gekenmerkt door aanzienlijke verschillen tussen het oostelijk en westelijk gedeelte. Aan de westzijde vertoont het straatbeeld een vrij open karakter; de straatruimte wordt hier begrensd door het kerkterrein enerzijds en enige losstaande, niet aan de verharding grenzende woonhuizen anderzijds. Twee dicht aan de bestrating gesitueerde woonhuizen op de hoek met de ringweg markeren de entree tot het dorp. De oostzijde vertoont een veel meer versteend karakter. Het straatprofiel versmalt zich hier; bovendien is de bebouwing praktisch aaneengesloten en direct aan de verharding gesitueerd. De bebouwing wordt aldaar gevormd door het buitengasthuis, bestaande uit enkele uniforme huizenblokken die te samen een massieve straatwand vormen. De tegenover het buitengasthuis gelegen panden zorgen door hun onderlinge verschillen voor verlevendiging van het straatbeeld. Aan de oostzijde takt de Buorren op de Hegedyk aan. Een kenmerkende afsluiting van de dorpsstraat wordt hier gevormd door een tweetal forse hoekpanden met twee bouwlagen, waaronder het oude café aan de oostzijde van de dijk. De noordelijke begrenzing wordt gevormd door de bebouwing langs de Skoallestrjitte. De bebouwing aan de buitenzijde van de ringweg accentueert de kromming van deze weg. Aan de binnenzijde van de ringweg is door sloop van de voormalige school een storende onderbreking van de bebouwing ontstaan; het gebied ten noorden van de kerk vertoont daardoor een vrij rommelig karakter. In dit gebied vormt de boerderij Doyema door diens situering en stijl een karakteristiek element van de historische terpbebouwing.

De kleinschalige bebouwing langs de Binnenbuorren, te samen met de aangrenzende bebouwing langs Buorren en Skoallestrjitte, heeft nog een overwegend 19de-eeuws uiterlijk. Het karakter van de Binnenbuorren als besloten en kleinschalig invullingsgebied komt duidelijk naar voren in de 'toevallige' groepering van de panden. De aard en groepering van de panden, te samen met de aard en het patroon van de (kerke)paden leveren hier een totaalbeeld op met een hoge belevingswaarde.
Aan de oostzijde grenst het gebied aan de Hegedyk. Aan de dijkweg zijn slechts enkele losstaande huizen gesitueerd. Daardoor ontstaan diepe inspringingen tussen de huizen, die doorlopen tot aan de kleinschalige bebouwing van de Binnenbuorren. De zuidelijke terphelft is slechts ten dele, voornamelijk langs de randen, bebouwd. Een afzonderlijk gebiedje wordt gevormd door de Haven. De combinatie van opvaart, stenen havenfront, op de Haven georiënteerde bebouwing en een driehoekig haventerreintje resulteren in een ruimtelijk beeld waarin de historische functie goed herkenbaar is. Vanaf de Haven strekt de bebouwing zich langs de zuidzijde van de Buorren via het buitengasthuis uit naar het binnengasthuis aan de Hegedyk. Het binnengasthuis is vrij eenvoudig van opzet, qua stijl is het te vergelijken met het buitengasthuis. De woningen zijn gegroepeerd rond een praktisch rechthoekig binnenpleintje. Een gebeeldhouwde zandstenen ingangspoort vormt aan de oostzijde de hoofdtoegang. Het aan de Hegedyk gelegen gedeelte van de bebouwing is gericht op het open, van oorsprong buitendijkse gebied. Samen met het aanwezige hoogteverschil ontstaat hierdoor een waardevolle, ruimtelijk en structureel karakteristieke, situatie. Ook aan de Hegedyk, maar duidelijk apart gelegen van de overige bebouwing, bevindt zich de Heringa-state c.q. Popta Slot. De state heeft zijn huidige uiterlijk verkregen bij een ingrijpende restauratie begin 20ste eeuw. Daarbij is ernaar gestreefd de 16de-eeuwse staat te reconstrueren. Het complex toont daardoor een beeld zoals dat ook herkenbaar is op oude afbeeldingen van states: een hoofdgebouw met twee vleugels die, te samen met de poort en muren een plein omvatten. Daaromheen liggen een omgrachting, tuinen en

boomgaarden. Daarmee vertegenwoordigt het gehele complex als een der weinig overgebleven gave states een belangrijke cultuur-historische waarde, een waarde die nog wordt verstrekt door de samenhang met de gasthuis en de dorpsstructuur. De Slotleane verbindt de state met de Buorren. Aan de zuidzijde vormt de langs de ringweg gelegen Bockma-zathe een markante scheiding tussen de open terpruimte en het aangrenzende agrarische landschap. Daarnaast zijn juist door het ontbreken van verdere bebouwing visuele verbindingen gebleven met het buitengebied. Karakteristiek is vooral de contrastwerking tussen het bebouwde en met bomen omzoomde state-complex en het daaraan grenzende open gebied. In historisch-ruimtelijk opzicht van belang zijn de visuele relaties tussen het dorp en het buitengebied rond de zuidelijke terphelft. De nieuwe autosnelweg vormt daarbij een belangrijke ruimtelijke begrenzing.

Samenvattende karakteristiek
In de ruimtelijke structuur van Marssum zijn veel elementen herkenbaar van het type terpdorp dat wordt gekenmerkt door een centraal op de ronde terp gelegen kerk met rondom de begraafplaats, een ringweg aan de terpvoet (de zogenaamde ossenweg), boerderijen die met hun achterzijde naar de ringweg zijn gekeerd en vaarten naar de terp (opvaarten). Behalve door deze algemene structuurkenmerken wordt de ruimtelijke structuur van Marssum in hoge mate bepaald door de Heringa-state (Poptaslot) en het Poptagasthuis. Te samen nemen zij een groot deel van de terpruimte in beslag en bepalen voor een belangrijk deel het ruimtelijk beeld van het dorp. Daarnaast vormt ook het gebied waar de overige dorpsbebouwing is geconcentreerd een wezenlijk onderdeel van de dorpsstructuur. De historisch bepaalde dorpsstructuur en de aanwezige visuele kwaliteiten bepalen in samenhang in grote mate de cultuurhistorische waarde van het beschermd dorpsgezicht Marssum.

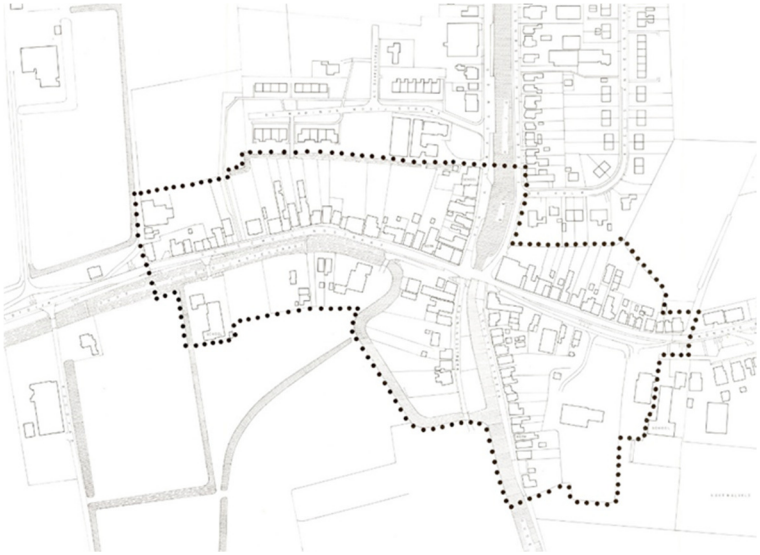
De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in Marssum 11 rijksmonumenten, waaronder de terp als archeologisch rijksmonument. Bijzondere gebouwen die zowel qua monumentale waarde als qua markante afwijkende bouwvorm de ruimte bepalen, zijn de kerk, Heringastate c.q. Poptaslot en het Poptagasthuis. Karakteristieke panden zijn in Marssum nog niet geïnventariseerd.

- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. De bebouwing aan de Buorren heeft aan de westzijde een vrij open karakter; de straatruimte wordt hier begrensd door het kerkterrein enerzijds en enige losstaande, niet aan de straat grenzende woonhuizen anderzijds. Twee dicht aan de bestrating gesitueerde woonhuizen op de hoek met de ringweg markeren de entree tot het dorp. De oostzijde vertoont een veel meer versteend karakter. Het straatprofiel versmalt zich hier en bovendien is de bebouwing praktisch aaneengesloten en direct aan de straat. De bebouwing wordt aldaar gevormd door het buitengasthuis, bestaande uit enkele uniforme huizenblokken van één bouwlaag met kap die te samen een massieve straatwand vormen. De bebouwing langs de Binnenbuorren is kleinschalig, de panden hebben hoofdzakelijk één bouwlaag met kap hebben een overwegend 19de-eeuws uiterlijk. Het karakter van de Binnenbuorren als besloten en kleinschalig invullingsgebied komt duidelijk naar voren in de 'toevallige' groepering van de panden. Aan de Hegedyk zijn slechts enkele losstaande huizen gesitueerd. Daardoor ontstaan diepe inspringingen tussen de huizen, die doorlopen tot aan de kleinschalige bebouwing van de Binnenbuorren. Het binnengasthuis aan de Hegdyk is vrij eenvoudig van opzet, qua stijl is het te vergelijken met het buitengasthuis. De woningen zijn gegroepeerd rond een praktisch rechthoekig binnenpleintje. Ook aan de Hegedyk, maar duidelijk apart gelegen van de overige bebouwing, bevindt zich de Heringa-state c.q. Popta Slot.

- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. Het waardevolle beeld van Marssum wordt net als in Dronrijp gevormd door de verschillend gevormde en ingerichte openbare ruimten, de in schaal en karakter sterk variërende dorpsbebouwing, en de overgangen van het besloten dorpsinterieur naar het open weidelandschap in de omgeving. Dit uit zich in het gehele met bomen omzoomde complex van Heringa-state (Poptaslot) inclusief Poptagasthuis, dat een groot deel van de terpruimte vormt en voor een belangrijk deel het ruimtelijk beeld van het dorp vormt. Daarnaast uit zich dat in de centraal op de ronde terp gelegen kerk met rondom de begraafplaats, in de karakteristieke en kleinschalige bebouwing aan de Binnenbuorren, in het versteende straatbeeld aan de oostzijde van de Buorren en in de markante scheiding tussen de open terpruimte en het aangrenzende agrarische landschap. De visuele verbindingen met het buitengebied zijn gebleven. Vooral de contrastwerking tussen het state-complex en het daaraan grenzende open gebied is karakteristiek. In historisch-ruimtelijk opzicht is deze visuele relatie tussen het dorp en het buitengebied rond de zuidelijke terphelft van belang.

Oudebildtzijl (aanwijzingsbesluit 28 maart 1991)

Oudebildtzijl is ontstaan na 1500 op de plaats waar de dijk van een nieuw ingepolderd deel van de Middelzee werd doorkruist door een afwatering. In de 17de eeuw gaat de waterverbinding met zee als gevolg van opslibbing en een nieuwe bedijking verloren. Daarmee komt de ontwikkeling en uitgroei van het dorp tot stilstand. Pas in de 20e eeuw wordt de bebouwde oppervlakte aanzienlijk uitgebreid. Deze nieuwbouw ligt grotendeels naast de oude kern. Mede door deze scheiding is de historische structuur van het dorp zeer goed bewaard gebleven.

De dorpskern weerspiegelt in zijn huidige opbouw nog zeer sterk de structuur van het zijldorp zoals die in de 17de eeuw reeds tot stand is gekomen. Deze structuur vormt in zijn geheel en in zijn delen dan ook het belangrijkste aspect van de te beschermen waarden. Van belang zijn bovendien de hoogteverschillen en de ruimtelijke overgangen (open-gesloten), die bijdragen aan de herkenbaarheid van de historische structuur. De dorpsbebouwing bestaat grotendeels uit kleine, sobere huisjes zonder ornamenten. Praktisch alle panden bestaan uit één bouwlaag, veelal met een zadeldak, donkerblauwe dakpannen en een dakkapel. Verspreid komen daken voor met rode dakpannen. Hoewel hier en daar huizen met een topgevel voorkomen, worden de straatwanden vrijwel uitsluitend door dakvlakken bekroond. De bebouwing wordt gekenmerkt door een verticale gerichtheid van de gevelopeningen. Typerend is dat de meeste panden los van elkaar zijn gebouwd, hetgeen tot uiting komt in de vele kleine verspringingen van de rooilijn. Een centrale positie in het dorp wordt nog steeds ingenomen door de directe omgeving van de oude zijl. Hier komen de belangrijkste wegen van het dorp samen. Op de hoeken van de kruising staat ook de wat grotere bebouwing. Indicatief voor de centrale ligging zijn de aanwezigheid van het enige café en een winkelpand. Vanaf de brug is een groot deel van het dorp te overzien. Daarbij valt de vrij grote profielbreedte van de Leyster- en Keuningstreek op waardoor - mede samenhangend met de verhoogde ligging van de dijk - in zuidelijke richting uitzicht bestaat over het open buitengebied.

De huizenrij aan de noordzijde van de Ds. Schuilingstraat vormt in zijn totaliteit een vrijwel aaneengesloten gebogen bebouwingswand. Over het algemeen liggen de huizen hier direct aan de verharding. Op enkele plaatsen verspringt de rooilijn met meer dan een meter, waardoor een wisselend beeld is ontstaan. Opmerkelijk is dat de doopsgezinde kerk is opgenomen in de gevelwand. Dit hangt samen met de beperkte bouwruimte op het dijklichaam en met de van oorsprong simpele opzet van de kerk, waarbij men niet de behoefte had de kerk door zijn ligging extra te accentueren. Ook na de vergrotingen past de kerk qua maatvoering en detaillering in de bebouwing. De bebouwing op de dijk is grotendeels 19de-eeuws van karakter. De huizen, zowel de woonhuizen als de paar aanwezige bedrijfspanden, zijn in schaal en uitvoering weinig verschillend. Door verschillen in detaillering van de huizen vertoont de totale bebouwing een homogeen, maar toch afwisselend beeld. Beeldbepalende kenmerken van het dwarsprofiel van de Ds. Schuilingstraat zijn echter vooral de hoogteverschillen en de contrasten in open-/geslotenheid. Een belangrijke verticale dimensie wordt toegevoegd door de dijk zelf ; ruimtelijk begrensd door de op de dijk gebouwde huizen en de bomenrij aan de overzijde. Deze rij bomen met daartussen een lage heg vormt een belangrijke ruimtelijke geleding ten opzichte van het lager gelegen gebied. De dijk grenst middels een steil talud direct aan de dijkvaart. De vrijstaande huizen ten zuiden van de dijk liggen op zeer wisselende afstand van de dijk en vormen een kenmerkende open bebouwingsstructuur met veel groen, waarin een boerderij en de school de meest markante elementen zijn. Dichterbij de sluis, waar de dijkvaart naar het zuiden afbuigt, grenst de achterbebouwing van de Keuningstreek aan de dijkvoet, waaruit de vroegere primaire oriëntatie op het water afleesbaar is. Vanaf de dijk gezien is er in zuidelijke richting een belangrijk visueel contact met het open landschap. Het dwarsprofiel vertegenwoordigt voor het gehele dorp een hoge ruimtelijke en visuele kwaliteit. Qua structuur en bebouwing is de Monnikebildtdijk in grote lijnen gelijk aan de Ds. Schuilingstraat. Belangrijkste verschil is vooral de andere profilering van de zuidzijde van de dijk, waar de dijkvaart ontbreekt. Dit heeft ertoe geleid dat het talud van de dijk veel flauwer is en de hoogte van de dijk veel minder wordt geaccentueerd. Bovendien is er langs de dijkvoet een toegangsweg aangelegd voor de aldaar gesitueerde bebouwing. De bebouwing bestaat

over het algemeen uit kleine huizen. Opmerkelijk is de bebouwing van enkele achtererven teneinde binnen de bestaande dorpsruimte te kunnen voldoen aan de toenemende behoefte aan woonruimte in de 19de eeuw. De grootste gebouwen aan de Monnikebildtdijk worden gevormd door twee boerderijen aan de zuidzijde van de dijk en door het twee bouwlagen hoge café op de hoek bij de sluis. De dijkbebouwing bestaat voor het overige uit eenvoudige, kleine woningen, in een overwegend 19de-eeuwse uitmonstering. De primaire oriëntatie op het water van de dorpsbebouwing uit zich in het doorlopen van de bebouwing aan de Leysterstreek tot aan de voet van de dijk. Gerekend vanaf de sluis heeft het bebouwingsbeeld aan de zuidkant daardoor eerst een zijkantkarakter en vervolgens een achterkantkarakter, met zicht op de achtererven van de Leysterstreek. Vanaf de dijk zijn de achtererven van de noordelijke dijkbebouwing niet zichtbaar. De erven aan de Ds. Schuilingstraat zijn aan de achterzijde wel bereikbaar over een langs het afwateringsslootje gelegen pad. Aan de andere zijde van het pad sluit direct de nieuwe uitleg van het dorp aan. Daardoor zijn de achtererven hier een belangrijke binnenruimte geworden. De erven maken deel uit van het oude dijklichaam en zijn daardoor glooiend. Hier is een goed uitzicht op de aan de dijk staande huizen, die hier ten gevolge van het hoogteverschil een extra verdieping hebben. De achterzijde van de huizen toont een wisselende bebouwingsdiepte, waarbij een groot aantal achtergevels nog duidelijk een historisch karakter bezitten. Van belang is de openheid van dit achtergebied, waardoor de beschreven beeldkwaliteit vanaf het ontsluitingspad goed waarneembaar is. De Leysterstreek en Keuningstreek kunnen in hoge mate worden beschouwd als een twee-eenheid. De bebouwing van beide vormt te samen de begrenzing van de vroegere havenruimte. Samen vormen ze ook de oudste aanleg van het dorp.

Nadat het wegverkeer over de dijk sinds de vorige eeuw steeds belangrijker is geworden, zijn Keuning- en Leysterstreek perifeer komen te liggen. Vanouds vormden de huizen aan de Leysterstreek en Keuningstreek een gesloten bebouwingswand, aangevuld door de visuele afscherming van de zijl en dijk. Slechts in het zuiden werd deze beslotenheid opgeheven door de Oude Rijd en het daarlangs lopende pad. Aldus vormde het gehele gebied een binnenruimte met het zwaartepunt op de pleinachtige oever van de Keuningstreek. Vooral aan deze zijde is dit historische beeld echter verzwakt. Een eerste aantasting is veroorzaakt door de afbraak in de jaren zestig van twee boerderijen die de zuidelijke begrenzing van het gebied vormden. Daardoor is aan deze zijde een veel grotere openheid ontstaan. Deze openheid wordt enigszins opgevangen door de vrij recente boombeplanting aan de zuidzijde van de Keuningstreek. Ook de vanouds gebogen, aaneengesloten gevelwand van de Keuningstreek is verbrokkeld. Een aantal na 1945 gebouwde huizen is enkele meters van de weg af geplaatst en voorzien van een voortuin, waardoor de samenhang in de oorspronkelijk aaneen gebouwde straatwand is verzwakt. De pleinachtige ruimte van de Keuningstreek is door de inrichting als plantsoen en parkeerruimte meer losgekoppeld van de kade van de Oude Rijd. Aan de Leysterstreek is de historische opbouw beter bewaard gebleven. De huizen vormen hier nog steeds een nagenoeg aaneengesloten bebouwingswand. De aard van de panden past binnen het al eerder beschreven algemene beeld. Ook hier zijn enkele nabij de sluis gelegen huizen van wat groter formaat. De hoek van de Ds. Schuilingstraat en de Van Albadaweg wordt gevormd door een vrij fors gebouw waarin een winkel was gehuisvest. Van belang is dat hier wel naar beide zijden toe een aaneengesloten bebouwing aanwezig is, dit in tegenstelling tot de situatie bij het tegenoverliggende café. Langs de Van Albadaweg is langgerekt lint van bebouwing ontstaan. Slechts het direct nabij de sluis gelegen deel vertoont een herkenbare structurele samenhang met de historische dorpskom. Deze bebouwing begrenst de zijkant van de op de dijk gelegen percelen en vormt een aaneengesloten bebouwingswand. In vergelijking met de dorpsbebouwing zijn de gebouwen hier vrij fors. Dit hangt samen met het gebruik van deze gebouwen voor andere dan alleen woonfuncties. Het meest duidelijke voorbeeld is de bewaarschool, die de bebouwingswand aan de noordzijde afsluit.

Samenvattende karakteristiek
Nog steeds vormen de Oudebildtdijk en de haaks daarop gesitueerde Rijd de belangrijkste bebouwingsassen. De langs beide assen liggende bebouwing bestaat grotendeels uit eenvoudige kleine huizen met overeenkomstige stijlkenmerken en een overwegend 19de-eeuws karakter. Oudebildtzijl is in zijn structuur een goed voorbeeld van een oud zijldorp. De hoge kwaliteit van de historische structuur, de sterke samenhang in de bebouwing, de kenmerkende hoogteverschillen alsmede het plaatselijk optredende contrast tussen de beslotenheid van de bebouwde kern en de openheid van het buitengebied, leiden tot een grote cultuurhistorische waarde.

De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in het beschermd dorpsgezicht van Oude Bildtzijl twee rijksmonumenten en een tiental op de Cultuurhistorische kaart van Fryslân aangemerkte karakteristieke panden en panden uit de MIP-periode 1850-1940. Bijzondere gebouwen zijn hier drie panden op de markante hoekpunten van de sluis vanwege hun cruciale ligging en betekenis in het centrale gedeelte van het beschermde gezicht: Leysterstreek 1 (rijksmonumentale woning), Monnikebildtdijk 1, (café-restaurant Het Grauwe Paard) en Ds. Schuilingstraat 2-4 (woon-winkelpand). Daarnaast is Ds. Schuilingstraat 6 (de doopsgezinde vermaning) als bijzonder te bestempelen vanwege de afwijkende gevel in de gevelwand.

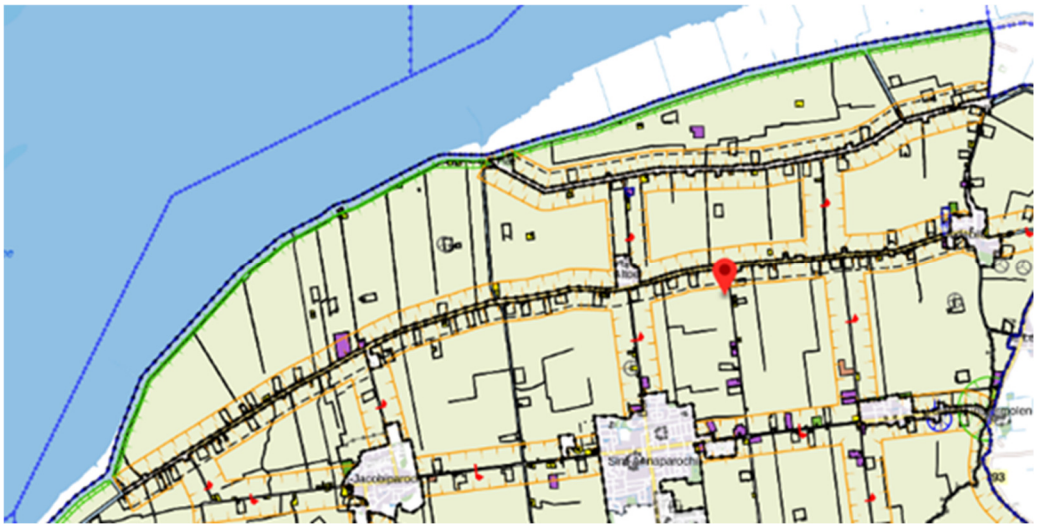
- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin. De bebouwing aan de noordzijde van de Ds. Schuilingstraat en de noordzijde van Monnikebildtdijk vormt in zijn totaliteit een vrijwel aaneengesloten bebouwingswand met in het algemeen direct aan de straat liggende huizen met op dakkapellen na 'ongeschonden' kappen. Praktisch alle panden bestaan uit één bouwlaag, de straatwanden vrijwel uitsluitend door dakvlakken bekroond. De vrijwel gesloten straatwand staat in contrast met de lager gelegen zuidzijde(n). De vrijstaande huizen ten zuiden van de dijk c.q. Ds. Schuilingstraat liggen op zeer wisselende afstand van de dijk en vormen een kenmerkende open bebouwingsstructuur met veel groen, waarin een boerderij en de school de meest markante elementen zijn. Gerekend vanaf de sluis heeft het bebouwingsbeeld aan de zuidkant van de Monnikebildtdijk eerst een zijkantkarakter en vervolgens een achterkantkarakter, met zicht op de achtererven van de Leysterstreek. Van de bebouwing aan de Leysterstreek en Keuningsstreek (met in het verlengde daarvan de Van Albadaweg), is de historische opbouw aan de Leysterstreek nog het beste bewaard gebleven. De huizen – vooral één bouwlaag met kap) vormen hier nog steeds een nagenoeg aaneengesloten bebouwingswand. Nabij de sluis worden de huizen wat groter van formaat. Langs de Van Albadaweg is langgerekt lint van bebouwing ontstaan. Slechts het direct nabij de sluis gelegen deel vertoont een herkenbare structurele samenhang met de historische dorpskom. Deze bebouwing begrenst de zijkant van de op de dijk gelegen percelen en vormt een aaneengesloten bebouwingswand met gebouwen die vrij fors zijn in vergelijking met de andere dorpsbebouwing.

- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. Het zijldorp heeft met zijn assenstructuur grote historisch-ruimtelijke waarde. Deze structuur vormt in zijn geheel en in zijn delen (historische dorpskom bij de sluis, de vrijwel aaneengesloten bebouwingswand aan de noordzijde van de dijk, de diverse bebouwing aan de lager gelegen zuidzijde van de dijk en de historische opbouw aan de Leysterstreek) dan ook het belangrijkste aspect van de te beschermen waarden. Van belang zijn bovendien de hoogteverschillen en de ruimtelijke overgangen (open-gesloten), die bijdragen aan de herkenbaarheid van deze historische structuur.

2.5 Bijzonder gebied (Bildtdijken)

Oude en Nieuwe Bildtdijken (aanwijzingsbesluit 22 januari 2015)

Het gebied de Bildtdijken is een gaaf voorbeeld van een vroeg waterstaatkundig werk. Het ruimtelijk karakter van het gebied kenmerkt zich in de eerste plaats door openheid. Het poldergebied wordt doorsneden door dijken met een oost-westverloop en sloten en wegen die noord-zuid gericht zijn. Het rechthoekige patroon verraadt de planmatige opzet van polderindeling. Het gebied kent een rationele verkaveling, die typerend is voor het polderlandschap. De kavels zijn smal, ongeveer 200 meter, en langgerekt in noord-zuidrichting. De kavels worden van elkaar gescheiden door een stelsel van sloten. Andere belangrijke waterlopen in het gebied zijn de vaarten ten zuiden van de beide dijken en de Koude Vaart, die parallel loopt aan de sloten en aansluit op het poldergemaal bij Zwarte Haan. Zoals gezegd is het landschap zeer open. Opgaande beplanting beperkt zich tot enkele bewoningsplaatsen. Een uitzondering hierop vormen enkele kavels tussen de Oude Bildtdijk en St. Jacobiparochie. Dit zijn de voormalige "Franeker landen" die thans niet meer als boomgaard in gebruik zijn.

De bebouwing in het gebied is voornamelijk in linten langs de dijken geplaatst. Voor beide dijken geldt dat de boerderijen aan de zuidkant van de dijk, aan de overkant van de vaart, staan en met een brug verbonden zijn met de dijk. Aan de noordkant van de dijk staan de arbeiderswoningen. Bij de Oude

Bildtdijk zijn de arbeiderswoningen op het dijklichaam gebouwd, waardoor er een karakteristiek profiel is ontstaan, waarbij de woningen aan de noordkant van de dijk uittorenen boven de lager gelegen boerderijen aan de zuidkant. Bij de Nieuwe Bildtdijk is dit profiel minder uitgesproken aanwezig, doordat de arbeiderswoningen hier meestal aan de voet van de dijk staan, in plaats van er tegenaan. De Nieuwe Bildtdijk is minder dichtbebouwd dan de Oude Bildtdijk. Langs het westelijke deel van de Nieuwe Bildtdijk, dat nog in gebruik is als primaire zeewering, staat geen bebouwing. De ruimtelijke structuur van de dijken weerspiegelt de sociale verhoudingen die vanaf de 17 e eeuw waren ontstaan. Hoewel de bebouwing in het gebied zich dus voornamelijk concentreert langs de dijken, staat er verspreid in de polder een aantal individuele boerderijen die door doodlopende weggetjes verbonden zijn met de Oude Bildtdijk. Vanaf de Nieuwe Bildtdijk lopen soortgelijke verbindingen naar het noorden naar de boerderijen in de polder ten noorden van de dijk, de Oude Bildtpollen. Een aantal boerderijen in het gebied onderscheidt zich door hun vorm van het veel voorkomende Friese kop-hals-romptype en de stolpboerderij. In het Bildt staat een aantal boerderijen van het winkelhaaktype, waarbij het woongedeelte haaks op het bedrijfsgedeelte is gebouwd. Waarschijnlijk is dit type meegebracht door de dijkwerkers uit Zuid-Holland en Zeeland. De oudste nog bestaande boerderijen stammen uit de 17e eeuw. De meeste van de arbeiderswoningen zijn gebouwd als dijkwoningen en bestaan uit één bouwlaag met zadeldak of schilddak. De meeste woningen zijn gebouwd aan het eind van de 19e en aan het begin van de 20e eeuw. De oudste woningen zijn gebouwd met gele baksteen, terwijl de latere woningen meestal van rode baksteen zijn. Over het algemeen loopt de noklijn van de woningen evenwijdig aan de wijk en zijn de gevelopeningen verticaal gericht. De woningen zijn klein, oorspronkelijk waren het veelal eenkamerwoningen.

Aan de oostrand van het gebied liggen de zijldorpen Oude- en Nieuwebildtzijl, kleine kernen ontstaan rond de sluizen. Beide dorpen hebben een kruisvormige plattegrond, ontstaan door de kruising van respectievelijk de Oude en de Nieuwe Bildtdijk met de oorspronkelijke afwateringsvaart, die naar het noorden loopt. Binnen het beschermde gebied ligt ook de bebouwing aan de Tjeerd Thijssenstraat. De bebouwing, bestaande uit woonhuizen uit de jaren dertig van de 20e eeuw, is naar het kanaal gericht. In het algemeen bestaan de huizen uit één verdieping met kap en zijn ze gebouwd van bruine baksteen. De bebouwing aan de westkant van het water aan de Van Albadaweg is gevarieerder (zie ook de omschrijving bij Oudebildtzijl).

Samenvattende karakteristiek
De karakteristiek van het gebied wordt met name bepaald door de openheid van het landschap, waarin de bebouwing is geconcentreerd langs de dijken. Van belang is het profiel van de dijken: de vaart aan de zuidkant met daarover bruggetjes naar de boerderijen en langs de noordkant van de dijk arbeiderswoningen, hetzij op de dijk (met name bij de Oude Bildtdijk) of aan de voet ervan (met name bij de Nieuwe Biltdijk). De schaal en de plaatsing van de bebouwing op korte afstand van de weg, zijn in dit gebied essentieel. De spreiding van de dijkwoningen in linten langs de dijk is kenmerkend voor het gebied. Hierbij horen ook de open delen in de linten, die in relatie staan tot de boerderijen ten zuiden van de dijk, en die belangrijke doorzichten vormen naar het achterliggende open landschap. Belangrijk zijn ook de hoogteverschillen tussen de dijken en de aangrenzende polders. Karakteristiek voor het gebied is verder de rechthoekige verkavelingsstructuur en de infrastructuur die daarop aansluit.

De voorgaande omschrijving gekoppeld aan de huidige situatie, maken dat in het licht van het mogelijk plaatsen van zonnepanelen de volgende cultuurhistorische waarden van belang zijn en als waarderingsuitgangspunt zouden moeten gaan dienen:

- ***monumentale waarden****;* de intrinsieke en architectonische waarden van individuele (monumentale) panden. Het betreft hier in het beschermd gezicht van de Bildtdijken twaalf rijksmonumenten aan de Oude Bildtdijk, waarvan tien boerderijen van verschillende typen, één dijkwoning en één voormalig

strandhuis van het zeewerend waterschap. Langs de Nieuwebildtdijk staan geen rijksmonumenten. Bijzondere gebouwen in dit open landschap zijn dan ook de tien monumentale boerderijen aan de zuidzijde van de dijk. Karakteristieke panden aan de Bildtdijken zijn nog niet geïnventariseerd.

- ***situatieve ruimtelijke waarden***; de waarden van de panden in brede zin.

De bebouwing in het gebied is voornamelijk in linten langs de dijken geplaatst. De boerderijen staan zowel aan de Oudebildtdijk als aan de Nieuwebildtdijk aan de zuidzijde van de dijk, aan de overkant van de vaart, en zijn met een brug verbonden zijn met de dijk. Aan de noordkant van de dijk staan de arbeiderswoningen. Bij de Oudebildtdijk zijn de arbeiderswoningen op het dijklichaam gebouwd, waardoor er een karakteristiek profiel is ontstaan, waarbij de woningen aan de noordkant van de dijk uittorenen boven de lager gelegen boerderijen aan de zuidkant. Aan de Nieuwebildtdijk zijn de arbeiderswoningen meestal aan de voet van de dijk gesitueerd, in plaats van er tegenaan. De Nieuwebildtdijk is minder dichtbebouwd dan de Oudebildtdijk. Langs het westelijke deel van de Nieuwebildtdijk, dat nog in gebruik is als primaire zeewering, staat geen bebouwing. Hoewel de bebouwing in het gebied zich dus voornamelijk concentreert langs de dijken, staat er verspreid in de polder een aantal individuele boerderijen die door doodlopende weggetjes verbonden zijn met de Oudebildtdijk. De meeste van de arbeiderswoningen zijn gebouwd als dijkwoningen en bestaan uit één bouwlaag met zadeldak of schilddak.

- ***stedenbouwkundige en landschappelijke waarden***; de waarden van het beschermde gebied op zich. De belangrijkste waarde van het gebied is de openheid van het landschap met een rechthoekige verkavelingsstructuur, waarin de bebouwing is geconcentreerd langs de dijken. Het profiel van de (oude) dijken is ook visueel van belang: de vaart aan de zuidkant met daarover bruggetjes naar de laaggelegen boerderijen en langs de noordkant van de dijk arbeiderswoningen. De schaal en de plaatsing van de bebouwing op korte afstand van de weg, zijn in dit gebied essentieel. De spreiding van de dijkwoningen in linten langs de dijk is eveneens kenmerkend voor het gebied. Hierbij horen ook de open delen in de linten, die in relatie staan tot de boerderijen ten zuiden van de dijk, en die belangrijke doorzichten vormen naar het achterliggende open landschap. Belangrijk zijn ook de hoogteverschillen tussen de dijken en de aangrenzende polders.

3. WAARDERING

3.1 Van waarden naar uitgangspunten

In alle hiervoor beschreven en gewaardeerde beschermde gezichten is naast de historische-ruimtelijke en stedenbouwkundige waarde, de visuele gaafheid en waarde van het bebouwingsbeeld alsmede de wisselwerking met de open ruimtes essentieel. Die beeldwaarde laat zich vooral definiëren in zichtbaarheid op en vanaf de openbare ruimte. Zichtbaarheid van met name naar de straat gerichte gebouwen met ongeschonden dakvlakken. En het zijn de daken waarop de meeste verzoeken binnenkomen om daar zonnepanelen op te plaatsen, terwijl het de zichtbaarste delen van een gebouw betreft. Dit maakt ze heel bepalend voor het beeld en het karakter van een gebouw en zijn omgeving. Elke installatie op een dak die zichtbaar is voor het publiek vanaf de straat of een ander openbaar gebied, heeft grote invloed op het aanzien van het gebouw en zijn omgeving. Dit gaat verder dan de grenzen van het eigen perceel, maar strekt zich uit tot het aanzien van de omringende bebouwing of het omringende landschap. Naast zichtbaarheid voor het publiek doet het er ook toe waar de zonne-energie-installatie precies wordt geplaatst. De invloed ervan op het karakter van het gebouw en de omgeving wordt meestal kleiner als de installatie wordt geplaatst op:

- het erf, op enige afstand van het gebouw;
- platte daken, ook die van dakkapellen;
- cultuurhistorisch minder waardevolle bijgebouwen, zoals tuinbergingen en garages;
- cultuurhistorisch minder belangrijke vlakken van schuine daken, zoals vaak aan de achterkant;
- nieuwbouw, zoals moderne aanbouwen en serres.

Naast de aan het gebouw gekoppelde wens van plaatsing van zonnepanelen (dak, bijgebouw of erf) kan er ook sprake zijn van al dan niet gegroepeerde zonnepanelen in de openbare – soms groene - ruimte in het beschermde gezicht of er (net) buiten in de landschappelijke omgeving. Het gaat dan niet alleen om de stedenbouwkundige waarden van de open en vaak groene ruimtes in het beschermde gezicht waar zonnepanelen een inbreuk op de ruimtelijke kwaliteit zouden kunnen doen, maar ook op zichtlijnen van buiten het beschermde gezicht op de beeldwaarden van het gezicht zelf. In alle hiervoor beschreven beschermde gezichten leveren de open ruimtes een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van het beschermd gezicht. Of het nu om binnenstedelijke ruimtes gaat (Martiniplantsoen en Sjûkelân in Franeker) of om open groen ruimtes in dorpen (bijvoorbeeld de open ruimte van de vierkante terp in Achlum), ze zijn te waardevol om daar inbreuk op te plegen met het plaatsen van zonnepanelen. Uitzondering hierop zou paradoxaal de openheid van het landschap in de Bildtdijken kunnen zijn. Daar zou – mits aan de achterzijde van de individuele bebouwing geplaatst – enige beperkte ruimte kunnen worden gevonden voor het uit het zicht plaatsen van zonnepanelen zonder dat die de landschappelijke waarden als totaal zouden aantasten.

3.2 Waarderingsuitgangspunten

Zichtbaarheid

Om het karakter van historische gebouwen en gebieden als hiervoor in de beschreven en gewaardeerde beschermde gezichten te sparen, zouden zonne-energie-installaties ***uit het zicht*** moeten blijven van het publiek. Dit betekent dat ze niet zichtbaar mogen zijn vanaf de grond c.q. straat of het water van openbaar gebied, zoals wegen, paden, bruggen, parken, plantsoenen en grachten. Dat zou ook moeten gelden voor de hele installatie, dus ook voor kabels, leidingen en metalen ondersteuningsconstructies.

De mogelijke plek
Zonne-energie-installaties zouden mogelijk moeten zijn als de locatie gunstig ligt voor de zon en de plek de ingreep aankan zonder dat hierdoor cultuurhistorische waarden verloren gaan. Het gaat erom het historische materiaal, karakter en aanzicht te behouden. Het plaatsen van zonnepanelen is minder storend op erven dan op gebouwen, op platte daken dan op schuine daken, op onbelangrijke bijgebouwen dan op hoofdgebouwen en op nieuwbouw dan op bestaande gebouwen. Vanuit de waarden geredeneerd, is plaatsing dan ook een optie op een deel van het erf of dak dat minder waardevol of representatief is en waarop de installatie vanuit openbaar gebied niet is te zien. Installaties of panelen zouden op erven ook niet de belangrijke uitzichten moeten doorbreken op of vanuit het gebouw. Vermeden zou moeten worden dat ze op erven de ruimtelijke samenhang verstoren met andere gebouwen of groene elementen.

In sommige gevallen is zonne-energie geen optie. Dit is met name het geval bij uitzonderlijke monumenten, daken met een bijzondere vorm, daken met bijzondere of kwetsbare materialen, en bij een bijzonder historisch dakenlandschap. Het gaat hierbij vooral om een kleine groep van monumenten die zich eigenlijk helemaal niet leent voor grote ingrepen. Ook zonne-energie-installaties zijn voor deze groep een te grote ingreep, ook al zouden ze uit het zicht van het publiek blijven, zijn de fysieke gevolgen gering en zijn alle wijzigingen later goed terug te draaien. Het gaat om monumenten met een architectuur- of cultuurhistorische waarde van uitzonderlijk of groot belang, zoals de Martinikerk in Franeker of de andere specifiek benoemde panden in paragraaf 2.3 t/m 2.5. Ook betreft het buitengewone, nauwelijks gewijzigde voorbeelden van een bepaalde periode, stijl of type gebouw of belangrijke voorbeelden hiervan met enige wijzigingen. Zonne-energie-installaties gaan in beginsel wel samen met monumenten waarvan de architectuur- of cultuurhistorische waarde minder uitzonderlijk of groot is. Hetzelfde geldt voor minder belangrijke voorbeelden van een bepaalde periode, stijl of gebouwtype, zowel nog oorspronkelijk als veranderd.

Een gebouw kan niet alleen een belangrijke bijdrage leveren aan het aanzien van de omringende bebouwing vanaf de grond, maar ook aan het ‘landschap’ van daken hoog boven de grond. In steden of dorpen met een waardevol historisch dakenlandschap speelt ook de zichtbaarheid van zonne-energie-installaties vanuit een hoger gezichtspunt. Installaties dienen dan niet alleen uit het zicht te blijven vanuit openbaar gebied vanaf de grond, maar ook vanaf hogere gezichtspunten zoals publiek toegankelijke (kerk) torens of hoge gebouwen in stads- of dorpskernen, vanaf de dijk in dijkdorpen en vanaf hoge punten in gebieden met grote hoogteverschillen. Het voorgaande speelt ook in de beschreven beschermde gezichten; de kerktorens in Franeker en de dorpen en vanaf de dijk in Oudebildtzijl en de Bildtdijken. Mogelijke uitzonderingen hierop zouden de minder kwetsbare delen kunnen zijn zoals nieuwe aanbouwen, of bijgebouwen van monumenten met minder monumentale waarde of losstaande bijgebouwen en nieuwbouw binnen beschermde gezichten. Daar zouden zonnepanelen ook kunnen worden geplaatst in het zicht van het publiek, of tegen gevels. Belangrijk is dan wel dat de installatie wordt meegenomen in het ontwerp, bijvoorbeeld met een heel dakvlak in minder opvallende stroomproducerende bouwmaterialen. Binnen het historisch dakenlandschap komen ook daken voor die geen rol spelen in het beeld vanuit het hogere gezichtspunt, zoals platte daken in de binnenstad van Franeker. Het is soms mogelijk om hier collectoren of panelen op te plaatsen, zolang het publiek ze vanaf de grond niet kan zien.

De vorm
Bij de plaatsing en de plek hangt aangaande de zichtbaarheid ook veel af van aanvullende keuzes en maatregelen, zoals het type systeem, de manier van plaatsing en bevestiging, de plaats binnen het dakvlak of erf, de grootte van het systeem en zijn vorm, kleur en reflectie. Ondanks de snelle ontwikkelingen in de technische en uiterlijke variatie in verschijningsvormen van zonnepanelen zijn deze in veel gevallen duidelijk zichtbaar. Panelen wijken in kleur en textuur vaak af van het onderliggende dakvlak. Panelen worden nogal eens in een grillige vorm op het dak gelegd rondom

dakkapellen en dakramen. Ook door de spiegeling van de panelen en contrasterende metalen randen vallen de panelen extra op. Zonnepanelen op daken beïnvloeden het historische bekappingsbeeld. Het beeld wordt onrustiger. Zonnepanelen worden daarom vaak gezien als storend. Innovatieve systemen kunnen een ander beeld opleveren dan het plaatsen van de standaard zonnepanelen. Te denken valt daarbij aan zonnecellen die in de dakpannen zijn opgenomen (zonnepannen). Een ander voorbeeld is het Q-roof: een warmtecollector systeem dat middels een leidingwerk onder de dakpannen warmte kan opvangen. Ook zijn zonnepanelen geïntegreerd in lamellen, glas of in zonwering mogelijk. Op sommige plekken zou een innovatieve oplossing best gezien mogen worden. In die zin en uit een nieuw soort benadering, zou een reversibele ingreep ook een pragmatische optie zijn.

3.3 Gemeentelijke keuze

In deze tijd van energietransitie is een andere benadering nodig. Van in principe uitsluiten in beschermde gezichten en op monumenten naar toestaan waar het acceptabel is. Dit is op 1 juli 2020 door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) als haar nieuwe adviesbeleid neergelegd. Een reversibele ingreep is een pragmatische optie vanuit die nieuwe benadering. Hiervoor zou een herijking van het welstandsbeleid van vele gemeenten nodig zijn. immers, het zijn de gemeenten die een eventuele vergunning moeten afgeven en de RCE is slechts adviseur bij rijksmonumenten en dan ook slechts alleen bij ingrijpende werkzaamheden, functiewijzigingen of complexe zaken (uitgebreide procedure).

Gemeenten spelen niet alleen een belangrijke rol in de vergunningverlening bij dit cultureel erfgoed, maar voeren tegelijkertijd een actief beleid op het gebied van energie, milieubesparing en duurzame energieopwekking. Zonne-energie in de historische omgeving is mogelijk, maar niet altijd. Wat betekent dit voor de vergunningverlening? En waarop moet worden gelet ?

De acceptatie van panelen als onderdeel van het duurzaamheidsbeleid in de gemeente Waadhoeke zou – als dat nog niet zou zijn geformuleerd – als uitgangspunt kunnen dienen, alsmede het dichter bij elkaar brengen van het duurzaamheidsbeleid voor monumenten en niet-monumenten. De ruimtelijke kwaliteit zou daarbij leidend moeten zijn voor de gemeente. Bij zonnepanelen is er nu eenmaal een spanningsveld tussen de ambitie om duurzame energie te stimuleren en de ‘opdracht’ om cultuurhistorische waarden te behouden. Daarom zou in algemene zin ingezet kunnen of moeten worden op maatwerk per situatie en het beperken van de zichtbaarheid van zonnepanelen vanuit de openbare ruimte. Elk beschermd dorpsgezicht heeft zoals beschreven kwetsbare en minder kwetsbare delen. Er kan dus onderscheid worden gemaakt.

In deze notitie c.q. advies zien hebben we aangegeven welke waarden er in de beschermde gezichten spelen die het plaatsen van zonnepanelen al dan niet via vergunningverlening (on)mogelijk maken.

3.4 Vertaling naar Welstandseisen

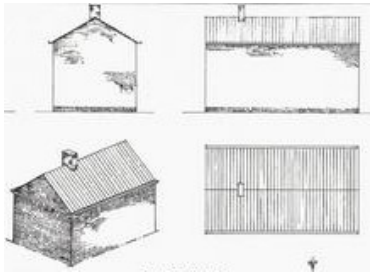
De hiervoor benoemde waarderingsuitgangspunten vormen input voor het opstellen van specifieke criteria ten behoeve van de welstandsnota van de gemeente Waadhoeke. Voor dat deel van de opdracht zal door de gemeente Waadhoeke het bureau BügelHajema worden benaderd. Het huidige advies geeft de cultuurhistorische waarden aan waarop de vertaling naar welstandscriteria kan plaatsvinden. Samengevat vormen de volgende waarderingsuitgangspunten de basis:

• Zorg dat vanuit een oogpunt van de waarde *zichtbaarheid*, dat de zonne-energie-installatie, inclusief alle kabels en leidingen, op grondniveau uit het zicht blijft vanaf openbaar gebied, zoals straten, pleinen, parken en grachten.
• Plaats vanuit een oogpunt van de *cultuurhistorische waarden*, geen installaties op cultuurhistorisch belangrijke delen van het perceel en belangrijke monumentale dakvlakken of daken van het gebouw.
• Geef de voorkeur aan het erf boven het gebouw, platte daken boven schuine daken en bijgebouwen boven het hoofdgebouw.
• Plaats geen zonne-energie-installaties tegen historische gevels.
• Plaats geen zonne-energie-installaties op bijzondere monumenten, op bijzondere daken en in een bijzonder dakenlandschap
• *Mogelijke uitzonderingen: nieuwe aanbouwen of bijgebouwen van monumenten en nieuwbouw binnen beschermde gezichten.*
• Plaats geen zonne-energie-installaties op uitzonderlijke monumenten met een speciale cultuurhistorische waarde of betekenis.
• Plaats geen zonne-energie-installaties op daken met bijzondere vormen, zoals ronde, spitse of veelhoekige daken.
• Plaats geen installaties op daken met pannen in een bijzonder of decoratief patroon.
• Plaats geen installaties op daken met bijzondere of kwetsbare materialen, zoals leien, riet, zeldzame typen dakpannen en metalen, zoals koper, zink en lood.
• Houd in waardevolle, historische dakenlandschappen zonne-energie-installaties uit het zicht vanuit hogere standpunten, zoals openbaar toegankelijke (kerk)torens (de toren van de Martinikerk in Franeker is niet publiek toegankelijk) , dijken en verhogingen in het terrein.
• *Mogelijke uitzondering: niet-waardevolle daken binnen het historische dakenlandschap (vaak platte daken).*

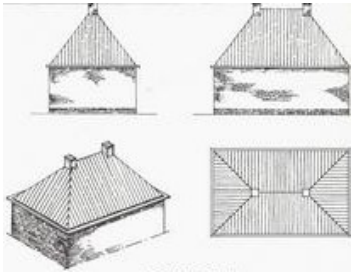
BIJLAGE 2

Gewone kapvormen (basismodellen)

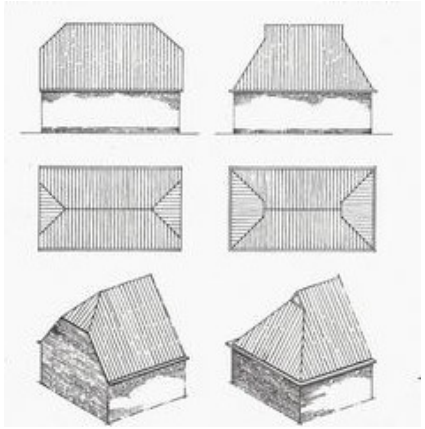
Hieronder prototypes van veel voorkomende kapvormen. Met name het zadel- en schilddak komt veel voor. Soms ook met een deels plat dak.

1. zadeldak

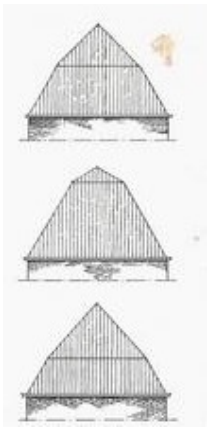

2. schilddak

3. met wolfseind

5. met uilebord

6. mansardekap

Bijzondere kapvormen

Opvallende en *alzijdig zichtbare* daken komen meestal voor als toren of als opbouw bij een gebouw.

1. Torenspits (met insnoering of meervormig). Vaak ook rijksmonument

2. Opbouwelement